

2024, 13 (3), 1053-1077 | Araştırma Makalesi

Bürokrasi Kuramları ve İşlevselliği: Marksist, Liberal ve Modern Bürokrasi Kuramları Dahilinde Bir Analiz

Abdulgaffar Çiftçi¹

Alper Tunga Şen²

Öz

Bürokrasi devlet yönetiminin yapısal işleyişini sağlayan mekanizma olması ve kendine özgü belirli özellikleri barındırması sebebiyle birçok teorisyenin araştırmalarına konu olmuştur. Çalışmada bahsedilen teorisyenler, savundukları ideolojiler, içinde buldukları ekonomik gelişme düzeyleri, yönetim biçimleri, hükümet sistemleri gibi değişkenlerin etkisinde kalarak bürokrasi ile ilgili görüşlerini ortaya koymuşlardır. Çalışmada ağırlıklı olarak sosyalist ve liberal yaklaşımlar temelinde görüşlere yer verilmiş olursa da bürokrasi hakkında önemli katkılar sunan yönetim bilimcilerin de çeşitli yaklaşımlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda Marx, bürokrasiyi egemen sınıfın kullandığı bir güç olarak ortaya koyarken, Hegel ise, bürokrasiye kamusal hizmetlerin yürütülmesinde devlet ve sivil toplum kuruluşları arasında aracı /köprü görevinde bulunma rolü atfetmiştir. Gerek klasik Liberal görüşlerin temelini atan Hobbes, Locke, Mill gibi teorisyenler, gerekse de Hayek ve Mises gibi Liberal görüşe mensup olan kişiler bürokrasinin kamusal hizmetlerdeki önemli rolünü görmezden gelmemiş; fakat devletin ve bürokrasinin kamunun yararına olacak şekilde sınırlandırılmasının da kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Weber tarafından "ideal bir bürokrasi" tanımlaması yapılmış; Bennis ise Weber'in geliştirdiği teorinin günümüz kamu yönetimi şartlarına uygun olmadığını iddia etmiştir. Bu çalışmanın esası ise bürokrasi kavramının gelişim seyrini mevcut literatürden yararlanarak tarihsel bir bakış açısıyla açıklamaktır. Ayrıca çalışmada söz edilen bu teorisyenlerin bürokrasiye ilişkin görüşlerini ortaya koyarak, bürokrasinin işlevselliğini tartışmaya açmak hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, Marksist Bürokrasi Kuramı, Liberal Bürokrasi Kuramı, Weberyen Bürokrasi, Bürokraside Yeni Yaklaşımlar

Çiftçi, Abdulgaffar & Şen, Alper Tunga, (2024). Bürokrasi Kuramları ve İşlevselliği: Marksist, Liberal ve Modern Bürokrasi Kuramları Dahilinde Bir Analiz, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 13 (3), 1053-1077. <https://doi.org/itobiad.1433460>

Geliş Tarihi	07.02.2024
Kabul Tarihi	05.07.2024
Yayın Tarihi	30.09.2024
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Araştırma Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı, Kastamonu, Türkiye, aciftci@kastamonu.edu.tr, 0000-0002-1224-9634.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Kastamonu, Türkiye, alpertungasen@kastamonu.edu.tr, 0000-0003-1943-9040.

2024, 13 (3), 1053-1077 | Research Article

Bureaucracy Theories and Functionality: An Analysis Within Marxist, Liberal and Other Theories

Abdulgaffar Çiftçi¹

Alper Tunga Şen²

Abstract

Due to its role in ensuring the structural functioning of government administration and its unique characteristics, bureaucracy has been the subject of research by many theorists. These theorists have put forth their views on bureaucracy, considering variables such as the ideologies they advocate, the level of economic development they are in, their forms of governance, and government systems. While the study primarily focuses on perspectives based on socialist and liberal approaches, it also includes various approaches from management scientists who have made significant contributions to the understanding of bureaucracy. In this context, Marx presents bureaucracy as a power utilized by the ruling class, while Hegel attributes to bureaucracy the role of an intermediary/bridge between the state and civil society organizations in the execution of public services. Both classical liberal theorists such as Hobbes, Locke, Mill, and philosophers associated with the liberal perspective like Hayek and Mises acknowledge the important role of bureaucracy in public services, but they also emphasize the inevitability of limiting the state and bureaucracy in a way that benefits the public. Weber defines an "ideal bureaucracy," and Bennis argues that Weber's theory is not suitable for contemporary public administration conditions. The aim of this study is to explain the developmental trajectory of the concept of bureaucracy from a historical perspective by drawing on the existing literature. Furthermore, this study aims to discuss the functionality of bureaucracy by presenting the views of the theorists mentioned in the research on bureaucracy.

Keywords: Bureaucracy, Marxist Theory of Bureaucracy, Liberal Bureaucracy Theory, Weberian Bureaucracy, New Approaches to Bureaucracy

Çiftçi, Abdulgaffar & Şen, Alper Tunga, (2024). Bureaucracy Theories and Functionality: An Analysis Within Marxist, Liberal and Other Theories, *Journal of the Human and Social Science Researches*, 13 (3), 1053-1077.
<https://doi.org/10.1433460>

Date of Submission	07.02.2024
Date of Acceptance	05.07.2024
Date of Publication	30.09.2024
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Research Assistant, Kastamonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Management Sciences, Kastamonu, Türkiye, aciftci@kastamonu.edu.tr, 0000-0002-1224-9634.

² Assistant Professor, Kastamonu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political and Social Sciences, Kastamonu, Türkiye, alpertungasen@kastamonu.edu.tr, 0000-0003-1943-9040.

Giriş

Bürokrasi, farklı ideolojik görüşlerin bazen şüpheli bir yaklaşımla baktığı bir kavram olsa da, bürokrasinin günümüzde karşı konulamaz bir biçimde modern devletin temel unsurlarından biri haline geldiği bir gerçektir (Shaw, 1992, s. 387). Bürokrasiler, imparatorluklara, sömürge sistemlerine ve uluslara yayılmış karmaşık nedensel ilişkileri olan bir dünya tarihi fenomenidir. Avrupa'daki gelişimi başlangıçta liberal demokrasi ile ilişkili olarak başlamış; bir liyakat yeterlilik sistemi getirerek patronaj yoluyla yolsuzluk sorununu iyileştirmek amaçlarıyla işleyişi hız kazanmıştır (Samier, 2013, s. 901). Fakat bu sorunların bürokrasi icat edildikten sonra yeterince düzeliş düzelmediği tartışılabilir olmuştur. Bürokrasi hakkında olumlu ve olumsuz nice görüşler, bu konuyla ilgilenen önemli düşünürler tarafından ortaya konulmuştur. Olumsuz görüşe sahip olanlar bürokrasiyi, “seçimle belirlenmeyen, görevde yetersiz bulunduğu kolayca görevden alınamayan, sabit ve yüksek ücret alan, toplumun içinden gelmesine rağmen özel bir grup olarak toplumu yönlendirmesi noktasında ayrıcalıklı bir konumda bulunan sürekli memurların oluşturduğu bir yapı” biçiminde (Demirelli ve Aydın, 2018, s. 72) tanımlayarak bürokrasinin olumsuzluğuna zaman zaman dem vursa da genel anlamda bürokrasinin, günlük hayatımızın önemli bir parçasını meydana getirdiği bir gerçektir. Nitekim Weber de, bürokrasinin modern dönemde kapsamlı bir şekilde organize olmuş en verimli idari mekanizma olduğunu ve toplumsal düzen için de artık vazgeçilmez bir niteliğe büründüğünü vurgulamıştır. Devletin üstlenmiş olduğu hizmetlerin çoğunu bürokrasi olarak adlandırılan örgütler meydana getirmektedir. Bürokrasi hem kamu sektöründe hem de özel sektörde tercih edilen yaygın bir fenomen haline almıştır. Günümüzde siyaset olgusu da bürokratikleşmiş; bürokrasi ise politikleşmiştir. Bürokratik faaliyetler önemli kararların alınması sürecinde ve bunların yürütülmesi esnasında siyasi iktidarın en önemli ortağı rolünü üstlenmektedir (Eryılmaz, 2011, s. 229; Leblebici ve Kurban, 2011, s. 309). Günümüzdeki akademik çalışmalarda, bürokrasi hem resmi hem özel hem de tüm büyük yapıları (geniş ölçekli) olarak nitelendirilen karmaşık örgütleri açıklayıcı bir şekilde tanımlamak adına tercih edilmektedir. Bürokrasi, siyasi iktidarın ortağı olsa da bu hükümetle, hükümet dışı örgütler arasında fark olmadığı anlamına gelmemektedir (Gökçe ve Şahin, 2004, s. 3).

Bürokrasi hakkında önemli görüşler ortaya koyan başlıca teorisyenlerin gözüyle bakıldığında ilk olarak Hegel'in teorilerinin, modern bürokrasinin liberal bir yorumuna katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Fikirleri üç tezde özetlenebilir: Birincisi bürokrasinin rasyonelliği, modern ekonomik toplum ile anayasal devlet arasındaki bölünmeden gelmektedir. İkincisi, bürokrasi kişisel olmayan bir organizasyondur. Üçüncüsü ise, bürokrasinin bürokratik faaliyetler anayasal normlar ile somut durumlar arasında bir arabuluculuk rolü üstlenmesinden ibarettir (Shaw, 1992, s. 387). Marx'a göre bürokrasi, devlet gücünün her yerden doğrudan merkezi ve tekipleşmiş bir biçimde devreye girmesini sağlayan niteliği ve “sözde saygın görülen devletin sadık görevlileri” rolüyle kamu hizmetlerinin verimsiz şekilde sunulmasına neden olan olgudur (Marx ve Engels, 2004:106). Liberal söylemin bürokrasiye yaklaşımı ise, kendisine tanınan düzenleme sınırlarının dışına çıkmadan, yasal ilkelerin gereklerine uygun işleyen bir yapıda tasarlanmış, kişisel özgürlükler ve liberal demokrasinin gereği çerçevesinde şekillenmiştir. Bu yaklaşım Mill ve Hayek gibi bilim insanlarının öncülüğünde genel olarak bütün liberal yaklaşımı benimseyen bilim insanlarında açıkça kendini göstermektedir (Özer vd., 2019, s. 146-147). Liberal kuram içerisinde, bürokrasiyi özellikle eleştirel bir bakış açısıyla inceleyen isimler arasında öncelikle Hayek ve Mises

gibi Avusturya İktisat Okulu'nun temsilcileri gelmektedir. Bu düşünürler, dönemlerinde "devlet müdahalesi ve bürokrasiye" yönelik yoğun tenkitler yapmışlardır. (Aydın, 2017, s. 53). Genel olarak, Marksistler bürokrasiyi "egemen sınıfın baskı aracı" olarak algılamak, liberaller onu "özgürlükleri kısıtlayan ve serbest piyasa ekonomisine engel teşkil eden aşırı düzenlemeler" olarak tanımlamakta; toplum ise onu "aşırı kuralcı, topluma önem ve değer vermeyen, ağır ve verimsiz bir yapı" olarak nitelendirmektedir. (Aydilek, 2019, s. 59).

Bu çalışmada literatür taraması yoluyla bu konuda önemli bilgi içeriğine sahip olan belgelere dayalı verilerden yararlanılarak bürokrasi olgusu üzerine bir inceleme yapılmıştır. Özellikle iki siyasal ideolojinin bu konudaki katkısı sonucunda geçmişten günümüze kadar gelen süreçte bürokrasinin ne gibi anlayış değişikliklerine uğradığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma bu değerlendirmeyi yapabilmek için şu araştırma sorularına bir yanıt vermek amacıyla olmuştur. Marksist ve Liberal görüşü temsil eden düşünürler bürokrasiye nasıl bakmaktadır? Bu kuramları eleştiren ya da benimseyen diğer siyasal ideolojilere mensup düşünürler bürokrasiye ve bürokrasinin geleceğine ilişkin ne gibi yorumlar yapmışlardır? Bu bağlamda Marksist, Liberal görüşte olan ya da diğer ideolojileri benimseyen teorisyenlerin kendilerinin yazdığı eserler ve bu konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalar sistematik biçimde derlenerek bürokrasi kapsamlı şekilde açıklanmıştır (Büyüköztürk, vd., 2022:13-28; Çınar, 2021:311).

Bürokrasi Kavramı

Bürokrasi, kökenini ataerkil dönemden almış ve evrimini tamamlamış önemli politik yönetim teorilerinden biridir. Ancak modern anlamda bürokratik yapılanmada ilerlemeler, ulus-devletle eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır (Çevikbaş, 2014, s. 81). 1798 yılı esas alındığında bürokrasi kavramı iktidar ve devlet yönetimini etkileme gücü şeklinde nitelendirilmekteydi. 1836'dan itibaren ise "memurların iktidarı" ve "memur saltanatı" anlamında da kullanılmaya başlanmıştır (Aykaç, 1997:16-17). Bürokrasi, standartlaştırılmış kuralların kişisel tercihlerden bağımsız şekilde uygulandığı ve genellikle hiyerarşik bir yapı tarafından yönetilen organizasyonel bir yapılanmadır (Çelik, 2015, s. 136). Bürokrasi tıpkı "siyaset" teriminde olduğu gibi çok farklı anlamlarda kullanılmakta olan bir kavram olarak nitelendirilebilir. Kimi bilim insanları bürokrasi kavramını yapısal özelliklere (iş bölümü, hiyerarşi, uzmanlaşma, yetki sınırı, geniş ölçek vb.) odaklanarak tanımlamaktadır. Kimi bilim insanları ise bürokrasi ifadesini davranışsal özelliklere (kırtasiyecilik, verimsizlik, katılık, tarafsızlık vb.) vurgu yaparak tanımlamakta ve analiz etmektedir. Bürokrasinin bahsedilen bu niteliklerini belirten tanımlamaları "kırtasiyecilik ve verimsizlik", "akılcı örgüt biçimi", "kamu yönetimi", "memurlar tarafından yönetim" ve "geniş ölçekli örgütler" biçiminde beş grupta toplayarak değerlendirmek mümkün olabilir (Eryılmaz, 2011, s. 230). Bürokrasiyi tanımlamak üzere karşımıza çıkan bu sınıflandırmanın amacı aslında bürokrasinin olumsuz (kırtasiyeci) yanına ve Weber'den kalma "uzmanlaşmış örgüt yapısına" dikkat çekmektir (Akçakaya, 2016, s. 673). Bürokrasi, çeşitli tanımlara konu olan bir kavramdır. Başlıca anlamıyla bürokrasi, hiyerarşik bir yapıda organize edilmiş geniş çaplı bir teşkilatlanma şeklindedir. Dar anlamda, bürokrasi devlet memurları topluluğunu ifade eder. Bu kavram, idari hiyerarşide yer alan memurların sınıfını ve bu memurların kontrolünü anlatır. Özellikle kamu yönetimi faaliyetlerine egemen olan yapıyı ve kamu personelinin tümünü anlatabilmek için bürokrasi terimi kullanılır. Bu terim genellikle devlet örgütlenmesiyle sınırlı olarak kamu sektöründe kullanılır. Bürokrasi, 'devlet yönetimi ve

belirli bir yönetim ve örgütlenme biçimi' olarak anlaşıldığı gibi, aynı zamanda 'kâğıt işleriyle uğraşma, biçimsel davranışlar, işlerin yavaş yürümesi, sorumluluktan kaçınma, iş ve sorumluluğu başkalarına devretme, keyfi kararlar alma, insancıl olmama ve idari baskı' gibi anlamlara gelerek kamusal alanda yönetilenler üzerinde çeşitli çağrışımlar da uyandırabilmektedir. Bunlar, bürokrasinin patolojik olumsuz sonuçlarıdır ve 'bürokratizm' veya 'büropatoloji' olarak adlandırılır (Al, 2002, s. 45-46). Bürokrasinin ortak bir tanımını yapmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Bürokrasi adına yapılan tanımların çoğu, birbirlerine bir biçimde bağlı olmalarına karşın, bürokrasinin başka bir yönünden bakmış olmaktadır. Fakat "hierarchy, örgüt, uzmanlaşma, standartlaşma, teşkilat, verimsizlik" gibi terimler yapılan tanımlarda standart şekilde sürekli karşımıza çıkar (Akçakaya, 2016, s. 674). Sosyal bilim alanında büyük çoğunluk, bürokrasi terimini karmaşık büyüklükteki organizasyonları tanımlamak için kullanmaktadır. Bu bakış açısına göre, bürokrasi toplum ve devlet için ne sadece bir düşman ne de bir kahramandır; o sadece belirli özelliklere sahip bir sosyal organizasyon biçimi olarak görülür. Bürokrasinin niteliği, genellikle "siyasallık" ve "örgütlülük" kavramları içerisinde değerlendirilmektedir. Bazıları bürokrasiyi siyasetle ve devletle ilişkilendirirken, diğerleri de teşkilat yapısını öne çıkarır. Örgütlenme, sadece siyasetle sınırlandırılabilir bir kavram olmadığına göre bürokrasinin de yalnızca siyasetle ilgili bir olgu olamayacağını vurgulamak yerinde olacaktır (Aksan ve Çelik, 2011, s. 3). Nihayetinde bürokrasi kavramı üç niteliği ile geçmişten günümüze gelen süreçte yönetime damga vurmuştur: Bürokrasi ilk olarak bunu devlet yönetimi ile ilgili olan her türden faaliyeti çağrıştırarak yapmıştır. İkincisi bürokrasinin kırtasiyecilik niteliğiyle ilgilidir ki bu da bürokratik işlemlerin gereksiz formaliteler, yazçizcilik, uzayıp giden işler ve zaman kaybına neden olması sonucunu doğurmaktadır. Üçüncüsü ise bürokratik yapılanmalarda bulunan "otorite hiyerarşisi, kurallar sistemi ve gayri şahsiliğin hâkim olduğu etkin ya da pasif, verimli veya işlevsel olmayan, teknik üstünlükleri ve zayıf yönleri olan her türlü örgütlenme biçimlerini" anlatmak için bürokrasi kavramı kullanılmaya devam etmektedir (Aydilek, 2019, s. 59).

Bürokrasi Kuramları

Bürokrasinin yapı ve işleyiş özellikleri, tarihsel bağlamda bu gelişim sürecinde birçok teorisyenin araştırmasına dâhil edilmiştir. Bu teorileri birbirlerinden ayıran ve kuramların kabul görmesini sağlayan ortak husus ise, "toplumların ekonomik gelişmişlik düzeyleri, siyasal iktidarlarının sahip olduğu yapılar ve yönetim metotları" şeklinde ifade edilebilir. Bu hususlar yaklaşımların arasında bir bağ kurarken organizasyonların iç-işleyişlerinden ziyade sosyal yapısıyla olan görünen ve görünmeyen ilişkilerini açığa çıkarmaya odaklanmalarını ifade etmektedir (Çevikbaş, 2014, s. 88).

Eski Çin ve Mısır idareleri "bürokratik imparatorluklar" biçiminde nitelendirilebilir. "Doğu Despotizmi" ve "Asya Tipi Üretim Tarzı" da tarihi bürokratik yapılara göre yapılan kavramlaştırmaları ifade etmektedir. Eski Yunan ve Roma yönetimlerine dikkat edildiğinde ise önemli bürokratik yapılanmalara sahip oldukları görülebilmektedir. Orta çağda kendini gösteren kilise örgütü, bürokrasinin en çarpıcı örnekleri arasında yer almaktadır (Dursun, 1992, s. 134-135). Rasyonel bir yönetim şekli olarak bürokrasinin aslını Çin ve Roma İmparatorluğuna, modern bürokrasinin kökenini ise 18. yüzyıl Prusya ve 19.yüzyıl Napolyon dönemi Fransa'sına dayandırabiliriz. Bu süreci daha eski dönemlere kadar götüren bilim adamları olmakla beraber bürokrasinin sanayileşmenin hız kazanması ile idarede daha görünür hale geldiği ifade edilebilir (Akçakaya, 2016, s.

675). Bürokrasiyi yalnızca yaşadığımız dönemin olgusu olarak görmek doğru bir yaklaşım olmayabilir. Çağımızın modern bürokrasileri ile eski ve orta çağın tarihi bürokrasileri arasında benzerliklerin yanında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Weber'in bürokrasi kuramının, tarihi süreçte bürokrasilerdeki farklılıkları ortaya koyması bağlamında ayrı bir değeri vardır (Dursun, 1992, s. 135).

Hepsi hükümet fikirlerimize büyük katkıda bulunan Aristoteles, Kant, Hobbes, Locke, Hegel ve Rousseau gibi uzun bir politik felsefe tarihi ile uğraşan düşünürler tarafından bürokrasinin temelleri atılmıştır. Bu düşünürler devlete ve hükümete ilişkin fikirlerin daha iyi anlaşılabilmesi noktasında önemli çalışmalar yapmışlardır. Kısmen bu felsefi temele dayanarak, Comte, Marx, Weber, Simmel, Michels ve Habermas'ın sosyal kuramları da bürokratik organizasyonun anlaşılmasına katkıda bulunmuştur (Samier, 2013, s. 902).

Bürokrasi fenomeni, geçmişten günümüze birçok düşünürün dikkatini çekmiştir. 19. yüzyıldan itibaren sağ ve sol görüşleri temsil eden önemli teorisyenler, bürokrasi üzerine değerlendirme yapma gerekliliğini hissetmişlerdir. Bu durumun temel sebebi, bürokrasinin siyasal ve sosyal alanda önemli ve etkili bir kurum olarak iktidar ilişkilerinde kilit bir rol oynamasıdır. (Eryılmaz, 2013, s. 39). Bürokrasi anlayışını etkileyen en eski modern gelenek, kısmen Wilson'un (1887) siyaset-yönetim ayrımını başlatmasıyla şekillenen bilimsel yönetimdir. Taylor'un zaman ve hareket çalışmalarını vurgulayarak analiz ettiği teori de bürokrasi açısından önemli olmuştur. Sonrasında Weber'in Yasal-Rasyonel otorite ve bürokrasiyi buna göre şekillendirmeye çalışan bürokrasi modeli, en temel bürokratik teorilerden biri olmuştur (Samier, 2013, s. 903). Hegel'in bürokrasi kavramı Wilson'a ve Weber'e çok benzemektedir. Hegel, resmîleştirilmiş, kurallara bağlı bir idari bir sistemi savunmuştur. Ona göre "Kamu yönetiminin yürütme işlevlerinin doğası, nesnel olmaları ve özlğinde, önceki kararlarla açıkça tespit edilmiş olmalarıdır (Sager ve Rosser, 2009, s. 1142).

Bürokrasiye ilişkin kuramsal yaklaşımlar gruplandırılacak olursa bürokrasinin rol boyutu, grup boyutu ve örgüt boyutuna değinmemiz gerekmektedir. Rol boyutu, bürokrasinin içerisinde bulunan kişiler yani bürokratları dikkate alarak yapılan bir araştırmadır. Bürokrasinin, grup boyutu bağlamında incelenmesinde, örgütsel ilişkilerin aslında grup ilişkileri olduğu savından yola çıkılarak grup ilişkilerinin sosyal ve politik süreçler bakımından çözümlenmesiyle bir sonuca varılmaya çalışıldığı görülebilmektedir. Bürokrasi örgüt boyutu açısından incelendiğinde ise tüme varım yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşımda, ilk olarak bürokrasi, küçük parçalar halinde incelendiği, sonrasında da örgütün bütününe değerlendirildiği görülebilmektedir. Burada çalışmanın öncesinde bahsedilen iki yaklaşımın aksine organizasyonların yapısına ilişkin niteliklerin ("merkeziyetçilik ya da adem-i merkeziyetçilik, üst yönetim yapısı, esneklik" vb.) öne çıktığı görülmektedir (Akçakaya, 2016, s. 675).

Bürokrasi, kökeni, evrimi, işlevleri, yapısal anlamda mevcut olan sorunları ve bu sorunlara yönelik bulduğu çözümleri bağlamında kuramsal bir derinliğe sahip olup evrensel nitelikte bir fenomen halini almıştır. Zira, bürokrasi "sosyalist, kapitalist, komünist, liberal ve faşist" olarak adlandırılan her rejimde ve toplumda kendi varlığını mutlak bir şekilde sürdüren bir sistem olmanın yanı sıra, gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın her ülkede var olan bir olgudur (Çevikbaş, 2014, s. 98). Bu olgu bürokrasi kuramcıları tarafından geçmişte dönemin şartları göz önüne alınarak tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir; günümüzde de halen bürokrasinin geçmişteki işlevselliği ve

şu anda ve gelecekte devlet içerisindeki rolünün ne olacağına yönelik yapılan tartışmalar yoğun olarak devam etmektedir. Bu bağlamda ilk olarak çalışmada Hegel'in bürokrasi kuramı incelenecektir.

Hegel'in Bürokrasi Kuramları

Hegel'in bürokratik organizasyonun yapısal özelliklerini nitelendirmesi Weber'in ideal bürokrasi tanımlaması kadar kapsamlı olmuştur. Hegel, modern bürokrasiyi bir siyasi örgütlenme biçimi, kurucu üyeleri ve sosyal çevre ile olan ilişkisi bağlamında ele alarak inceler (Shaw, 1992, s. 381).

Hegel, modern kamu yönetiminin ortaya çıkışını kaçınılmaz bir tarihsel sonuç olarak görmüştür (Sager ve Rosser, 2009, s. 1142). Bürokrasinin kamu yararı için öneminden ve gerekli olduğundan hareket ederek ortaya koyduğu görüşlerde bürokrasinin devlet yönetimindeki önemli rolünü görmezden gelmemiştir (Çevikbaş, 2014, s. 88). Fakat Hegel, bu tutum içerisinde olsa da devlete ya da bürokrasiye körü körüne bağlanmamanın da elzem olduğu görüşündedir. Çünkü ona göre devlet adamlarına, yöneticilere uluslara özellikle tarihin deneyimi yoluyla bir şeyler öğrenerek idari düzene bu bağlamda bir miras bırakma sorumluluğu verilmiştir. Fakat tecrübenin ve tarihin öğrettiği şey ulusların ve hükümetlerin tarihten hiçbir zaman hiçbir şey öğrenmedikleri ya da ondan oluşmuş öğretilere göre davranmadıkları olmuştur (Hegel, 2006, s. 13).

Hegel, ideal bir devlet ve bürokrasi tanımı yapmıştır ve bu tanımlamalarda Prusya deneyiminden önemli ölçüde yararlanmıştır. Hegel'e göre devletin temel işlevi, toplumun ortak menfaatlerini korumaktır. Hegel'e göre toplum "Mutlak sınıf" ve "Ticari sınıf" şeklinde iki sınıf üzerinden anlaşılabilir. Mutlak sınıfın bürokratlardan oluştuğu unutulmamalıdır. Hegel'in bürokrasi teorisi, kurumların özel menfaatleri ile devletin genel menfaatleri arasındaki mücadeleye üzerine odaklanmaktadır. Hegel'e göre her toplumda "birileri" genel çıkarları savunmakla mükelleftir. Sivil toplum farklı meslekleri, menfaatleri temsil eden şirketleri ve kurumları içermekte; burada meydana gelen özel çıkarlar, farklılık ve çatışma alanlarının oluşmasına yol açmaktadır. Burada çıkarlar sistemini ve çatışma sınırlarını düzenleyen, dengeleyen ve tarafsız bir güce ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Bu güç ise Hegel'e göre devlettir. Sorgulanması ve kaçınılması mümkün olmayan bir yapı olarak görülen devlet, sivil toplum esasında var olan hem çatışmaları kontrol edebilen hem de uzlaştıran bir anlayışla karşımıza çıkar (Özer vd., 2019, s. 132). Hegel'e göre devlet, genel yararı temsil etmektedir. Hegel'in yapmış olduğu analizde de sivil toplum kavramına olumsuz bir anlam yüklediği görülmektedir. Hegel'e göre sivil toplum, bireyler arasındaki çatışmaların temelinde yer alan özel bencillik şeklinde tanımlanmaktadır. Hegel'in devlet anlayışında bürokrasi, genel iradeye ve yarara vakıf, toplumun özel istek ve çıkarlarına hâkim bir konumdadır. Buradan da şu sonuç çıkarılabilir ki Hegel'e göre bürokrasinin kamusal alandaki birincil görevi, sivil toplumun gözetemediği genel yararın savunuculuğunu üstlenmektir (Eryılmaz, 2013, s. 40). Bürokrasi toplumun özel çıkarlarını devlet tarafından temsil edilen genel çıkarlara dönüştürme aracı olarak sivil toplum ile devlet arasında bağlantıyı sağlayan bir görev yerine getirmektedir (Aksan ve Çelik, 2011, s. 3). Hegel'e göre bürokrasi, devlet ile yönetilenler arasında toplu çıkarları temsil eden bir köprüdür, yani devlet ile yönetilenlerin arakesitidir (Sarpyener, t.y, s. 146).

Hegel yürütme iktidarını esas olarak üç kısma ayırmaktadır. Bunların ilki en tepede yer alanlar, ikincisi komiteler nezdinde örgütlenen danışmanlar, sonuncusu ise idari

görevleri yerine getirecek hizmetliler şeklinde sıralanabilmektedir. Bilim insanlarına göre yürütme, “devlet ve onun tüm veçheleri hakkında tam bir bilgiye ve bakışa sahiptir”. Bu sebeple de bürokrasinin, devletin diğer iki erkine nazaran çok daha farklı ve karmaşık bir iç yapısı vardır ve aslında hükümet, bürokrasidir. Yürütme gücünü hükümetin asli organı yapan şey yalnızca bu karmaşık yapısı değildir; aynı zamanda memur seçme kriterleri ve istihdam yapısı da onu diğer yapılardan farklı hale getirmektedir. O çalışanlardan genellikle teorik çalışma, bilimsel eğitim, pratik ve devlet işlerinde tecrübe” çoğunlukla beklenmektedir; “yetenek, beceri ve karakter” ise çalışanlarda olması gereken yetkinlikler şeklinde tanımlanabilmektedir. Bürokrasinin amacı ise ussal devletin evrensel ilkelerini tikel durumlara aktarmak ve bu şekilde genel yararı açığa çıkarıp, sosyal refahı yükseltmektir. Bir kanunun gücü ya da niteliği uygulanmasındadır; yani yalnızca kabul edilmesi onu kanun yapmamaktadır. Kanun potansiyeli ve niteliği uygulandığı an ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Hegel’in devletinde yasama faaliyetinin de yönetime ait olduğunu söyleyebiliriz. Buradaki devletin yalnızca adı monarşidir, aslında ise memurların yönettiği bir bürokratik düzendir. Hegel bürokrasiyi siyasetin evrensel (tümel) amaçlarını gözetmeleri nedeniyle “evrensel sınıf” olarak adlandırmıştır. Bu “evrensel sınıf” diğer sınıflar gibi kendi subjektif menfaatlerinin arkasından gitmeyecek, onları görmezden gelerek tümelin/toplumun menfaatlerini kollayacaktır. Hegel bu koşulun gerçekleşmesinin ise yalnızca bürokratik sınıfın toplumla bağlarını formel şekilde kurarak ve esaslı bir eğitimle kendilerini tutkusuz ve ahlaklı bireyler olarak yetiştirmelerine bağlı olduğunu vurgulamaktadır (Oğuz, 2018, s. 84-85). Hegel’in yürütmeye afettiği örgütsel özelliklerle, modern bürokrasinin nasıl olması gerektiğini ortaya koymuştur. Buna göre modern bir bürokraside: farklı görevlere göre işlevsel bir yetki bölümü vardır. Bölünmüş dallar hiyerarşi ilkesine göre ifade edilir. Ofis görevden ayrılır; aralarında doğal veya gerekli bir bağlantı yoktur. Bürokrasi özü itibarıyla nesnel bir nitelikte olduğundan dolayı, bürokratların dahi olmasına gerek yoktur. Kamu hizmetine girme kriterleri, doğum veya statü değil, sınavlarla ölçülecek bilgi ve yetenek düzeyleriyle belirlenir. Modern bürokrasi, geleneksel toplumsal tabakalaşma türünü azaltma eğilimindedir, çünkü yetenek işe alımın ana kriteri haline gelir. Eşitlikçi bir toplum için en uygun idari organizasyon bürokrasidir. Bürokratlar, dış etkilerden bağımsız olmak için devlet tarafından ödenen sabit maaşla geçimini sağlarlar. Onlar, kamu yararına göre yetkilerini kullanmalıdırlar. Hegel’e göre, merkezi bir bürokratik örgütün temel avantajları, devlet işlerini ele almada maksimum basitleştirme sağlaması, hızı ve verimli bir organizasyon yapısı vadedmesidir (Shaw, 1992, s. 382). Hegel ayrıca modern bürokrasinin belli başlı sıkıntıları da gösterdiğini fark etmiştir ve bunun iki büyük soruna yol açtığını düşünmektedir. Birincisi, işlevsel iş bölümü aşırı ise, görevliler faaliyetlerde bulunurken mekanikleşirler. Bürokratlar bu nedenle halkla ilişkileri evrensel perspektiften değerlendirme kapasitelerini geliştirmek için etik bir eğitime ihtiyaç duyarlar. İkincisi, bürokratların organizasyondaki disiplin eksikliği tehlikesine karşı eylemlerinden sorumlu olmaları gerekmektedir (Shaw, 1992, s. 382). Bürokrasiyi bu sorumluluğu ve yükümlülüğü verebilecek tek aktör de Hegel’e göre devleti temsil eden en önemli yürütme gücü olan devletin başındaki yöneticidir. Eğer bu yönetici çalışkan, disiplinli, uyanık, vakarlı ve ahlaklı bir yönetici değilse bürokrasi, kamuyu ilgilendiren her türlü işleri gevşetebilecektir. Hükümet tepeden turnağa felç olacak, her türlü dikkatsizliğe ve isteğe yenik düşecektir. Görüldüğü üzere Hegel’e göre bürokrasi toplumun menfaatlerinin ve özel isteklerinin üzerinde yer alan bir konumda olsa da genel yarar sadece devlet aracılığıyla gerçekleştirilebilir ve korunabilir. Hegel bürokrasiye sınırlı bir işlev yüklemiş; bürokratik despotizmi ise hiçbir zaman

onaylamamıştır. Nihayetinde Hegel bürokrasiyi ve bürokratik yapıları tasvir ederken bunu özel örgütlenme biçimi yani hiyerarşi üzerine kurulu ilişkiler sistemi, uzmanlaşma ve iş birliği konularıyla bağdaştırarak yapmaya çalışmıştır (Hegel, 2006: 99).

Marx'ın Bürokrasi Anlayışı ve Marksizm

Marksizm'e göre devlet, geçmişte köle sahiplerinin, orta çağda feodal beylerinin ve daha yakın zamanlarda burjuvazinin menfaatlerini gözetmeye çalışmıştır. Marksist bakış açısına göre devlet, egemen sınıfın menfaatlerini gözetken ve sermaye birikim sisteminin devamını sağlayarak sermayenin merkezileşmesine hizmet eden bir kapitalist yapı olarak nitelendirilir. Bu anlayışa göre, devletin temel işlevi, egemen sınıfın iktidarını sürdürmek ve kapitalist sistemi desteklemektir. Devlet bu anlayışa göre toplumun genel çıkarlarını değil de belirli bir sınıfın çıkarlarını temsil etmektedir (Aydilek, 2019, s. 59). Marksizm toplumsal yapıları sınıflar açısından analiz eder. Bu analizde, toplum, üretim sürecindeki konumlarına dayalı olarak sınıflandırılmaktadır. Özellikle kapitalist toplumda, iki temel sınıf vardır ve bunlar da ikiye ayrılır: üretim araçlarına sahip olanlar (burjuvazi) ve üretim araçlarına sahip olmayanlar (işçiler). Bu iki ana sınıfın dışında kalanlar ise ara tabakalar olarak adlandırılır ve bürokrasi olgusu da bu kapsamda değerlendirilmeye tabi tutulur (Yavuz, 2017, s. 196).

Marx devlete ve yönetime dair düşüncelerinde bürokrasi konusunu ana odağına almasa da bürokrasi ve toplumdaki güç yapıları arasındaki ilişkiler hakkındaki düşünceleri, bu konuda ortaya çıkan tartışmaların anlaşılmasına katkı sağlar. Marx'ın bakış açısı, bürokrasi konusundaki çalışmalarıyla öne çıkan Weber ve Michels gibi eleştirmenler için önemli bir referans noktası olmuş ve onları etkilemiştir. Marx, bürokrasi olgusunu devlet yönetimi bağlamında ele alıp yine devlet yönetimi ile sınırlandırarak kullanmıştır (Mouzelis, 2003, s. 10). Bürokrasi kavramı batı düşünce tarihinde, bir dünya görüşünün kavramsal açıdan bir alt sistemi biçiminde ilk defa Marx tarafından değerlendirilmiştir (Sarpyener, t.y, s. 145). Marx, bürokrasi kavramını, kapitalizmin belirli ihtiyaçlarıyla ilişkilendirmekte, burjuva çıkarlarını destekleme ve kapitalist sistemin savunma mekanizması şeklinde değerlendirmektedir. Marx, çalışmalarında esasen iki bürokrasi yaklaşımını incelemektedir. Öncelikle bürokrasiyi hâkim sınıfın çıkarlarını koruma aracı şeklinde tanımlamaktadır. İkincisinde ise bürokrasi bir iktidar aracı olarak görülmektedir. Marx'a göre bürokrasi çok belli ve özel bir sosyal grup oluşturur. Bu grubun varoluşu toplumun sınıflara bölünmüş olmasına bağlı olmakla birlikte kendisi bir sosyal sınıf değildir. Daha kesin olarak bürokrasi, devletin kendi gibi hâkim sınıfın, (özellikle burjuvazinin) egemenliğini sağlamada ve diğer sosyal sınıflar üzerindeki hakimiyetini sürdürmede kullandığı bir araçtır (Marx ve Engels, 2004:99; Özer vd., 2019, s. 133; Eryılmaz, 2011, s. 233). Marx'a göre: "Feodal engellerin kazanması ve kapitalizmin gelişmesine paralel olarak işçi sınıfı, kapitalizmin mezar kazıcısı olarak sahneye çıkmakta ve iktidar için en büyük rakip haline gelmektedir. Bu aşamada bürokrasi, egemen sınıfın, yani burjuvazinin, kendi varlığına ve egemenliğine karşı bütün tehditleri yok etmesine imkân tanır". Burada toplumun devlete ve devletle bağlantılı her şeye olan üstün saygısı da bürokrasi tarafından kullanılarak bu tehditler ortadan kaldırılacaktır. Nitekim Marx, bürokrasinin, "burjuvazinin egemen sınıf olmasını hazırlayan bir aygıttan egemen sınıfın bir aracına" ve devletin "kazançlı görevlilerine" dönüşeceğini" ifade etmiştir. Bürokrasinin bu karakteri, aynı zamanda "bürokrasinin vazgeçilemezliğini açıklar. (Marx ve Engels, 2004:130; Demirelli ve Aydın, 2018, s. 72-73). Marx, gerçek bürokratik akıllı ve onun temel bir ilkesi olan hiyerarşinin, bürokrasiyi vazgeçilmez kıldığını ve

bununla birlikte suiistimalin güçlü bir kaynağı olduğunu ileri sürmektedir. Bu sayede bürokrasinin içsel bağımlılığı teşvik etmekte olduğunu ileri sürmüştür. Marx'a göre bürokrasinin tüm dünya tarafından kabul edilen en önemli özelliği gizlilik, bürokrasi genel yarara değil, hâkim sınıfın veya başta kendisinin çıkarlarına hizmet etmektedir. Bürokrasinin halkın hayatını düzenlediğini fakat halkın denetiminden ve idrakinden uzak olduğunu ifade etmiştir. Bürokratlar oluşturdukları özel mitler ve sembollerle konumlarını esrarengiz bir hale getirir ve kutsallaştırırlar. Bu şekilde bürokrasi kapalı bir dünya haline gelmekte ve kendi sınırlarını ve ayrıcalıklarını kısınca bir şekilde korumaktadır (Eryılmaz, 2013, s. 41-43). Bürokrasi üretim süreci ile doğrudan bir şekilde ilişkili olmadığından sosyal yapıda organik bir yeri bulunmamaktadır. Bürokrasinin varoluş ve gelişme süreci hem geçici hem de asalak bir karakteri işaret etmektedir. Temel rolü ise statükonun ve yöneticilerinin imtiyazlarının devamlılığını sağlamaktır. Bürokrasinin diğer bir önde gelen özelliği ise beceriksizliktir. Marx bürokratlarda gayret ve tanımlama eksikliği olduğunu, bürokrasinin ise çoğu zaman sorumluluk almaktan kaçındığını vurgulamıştır. Yine Marx'a göre, bürokratlar sürekli olarak kendi ayrıcalıklarını ve koltuklarını sağlamlaştırabilmek adına baskı fonksiyonlarını genişletmeye çalışmaktadır. Oluşan kendini yüceltme hissiyatı ise, Marx'ın bürokrasinin aşağılık materyalizmi ile bir arada düşünülmektedir (Mouzelis, 2003, s. 11-12). Marx'ın genel yabancılaşma hipotezine göre, üretim süreçleri sonucu sosyal güçler insan kontrolünden kurtulmakta, bağımsızca varlıklarını sürdürmekte ve insana karşı koymaktadır. Marx'a göre, bu toplumsal güçlerden biri bürokrasidir; git gide kontrol edilemeyen bir hale gelen bürokrasi özerk bir güç olmuştur. Bürokratik yabancılaşmadan pay alan bürokrasi sadece halka karşı yabancılaşmamakta kendi aralarında da bu duyguyu hissetmeye başlamışlardır. Bürokratlar, Marx'ın «bürokratik emperyalizm» dediği, makamlarını korumak için, asıl işlevlerinden uzaklaşarak terfi, kariyer, statü, prestij gibi güçlere bağlanmakta, birbirleri ile anlamsız çatışmalara girişmekte birbirlerine karşı da yabancılaşmaktadır (Sarpyener, t.y, s. 146).

Marx, bürokrasinin Avrupa'da feodal güçlere karşı monarşiye destek olmak için bir araç olarak ortaya çıktığını düşünmektedir. Kapitalizm ile bürokrasinin sıkı iş birliğini kabul ederek, bürokratik devletin ortadan kaldırılmasının ancak sınıf savaşının bitmesi ve sosyalist devrimle mümkün olacağını belirtir. Marxistlere göre zaman içerisinde bürokrasinin ortadan kalkacağı varsayılrsa da uygulamada bu durumun böyle olmadığı anlaşılmıştır. Marxist düşünceye göre yapılandırılan ülke idarelerinde bürokrasiden halen çok etkin şekilde yararlanıldığı görülmektedir (Güler, 2016, s. 352; Akçakaya, 2016, s. 679).

Lenin, Trotsky ve Mao gibi düşünürler, Marx'ın kuramlarını geliştirerek bürokrasinin niteliği konusunda farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Trotsky, Marx'ın görüşlerini benimseyerek bürokrasinin bir sınıf olmadığını savunur; ona göre bürokrasi, işçi sınıfının dejenerasyonu sonucu ortaya çıkmış sosyal bir örgütlenmedir (Çelik, 2015, s. 139). Kautsky ise devletin asli bir unsuru olarak memurlara ayrı bir değer vermektedir. Trotsky'ye göre ise bürokrasiyi parti ve devlet görevlilerinden oluşan bir örgütlenme biçimi olarak görmektedir (Demirelli ve Aydın, 2018, s. 71). Onun bakış açısına göre, bürokrasi işçi devletinin ana prensiplerinden uzaklaşarak bozulması sonucu oluşmuştur (Dursun, 1992, s. 144).

Bürokrasiyi inceleme açısından Marx'ın düşüncelerini analiz eden ve bazı düşüncelerini daha fazla anlaşılır hale getiren düşünür Lenin olmuştur. Lenin, bürokratik sistemin dağılmasının, proleter diktatörlüğü ile gerçekleşeceğini söyler. Lenin "Devlet ve Devrim"

adlı eserinde bürokrasiye karşı mücadeleyi gerçekleştirebilmenin belirli ölçütlerini açıklar. Bunlar da: her kamu görevlisinin her an görevden alınabilmesine yönelik bir sistemin varlığı, memur ücretlerinin normal işçi ücretlerine denk olması ve memurları daha basit şekilde denetleyebilecek bir sistemdir (Özer vd., 2019, s. 134). Lenin bürokrasi konusundaki başka bir analizinde, bürokrasiyi yok etme yolunun işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesinden değil, iktisadi gelişme ve sanayileşmenin sağlanmasından geçtiğini ifade etmiştir. Lenin'in bu söylemlerindeki temel amaç, halktan kopuk ve kendini üstün gören bir tutumla kamusal hizmetleri yürüttüğünü düşündüğü memurların bu anlayışını yıkmaktır (Aydilek, 2019, s. 61). Lenin gibi marksist görüşe mensup teorisyenler, bürokrasinin, kapitalizmin korunmasında oynadığı rolü de sıklıkla eleştirmişlerdir (Samier, 2013, s. 904).

Liberalizm ve Devlet / Bürokrasi Anlayışı

Liberalizm, temelinde özgürlük ve eşitlik fikirleri olan bir siyasal ideolojidir. 19. yüzyılda "liberalizm" diye bilinen özgürlük ve eşitlik fikirleri, biçimlenme dönemi süresince, henüz bu isimle tanımlanmamıştı (Yayla, 2012, s. 35). Klasik İktisat Okulunun kurucularından biri olarak bilinen Adam Smith, ünlü eseri olan "Ulusların Zenginliği" adlı çalışmasında, fizyokratlar gibi ekonominin doğal bir düzen dâhilinde işlediğini iddia etmiş ve bunu "görünmez el" şeklinde isimlendirmiştir. Ünlü düşünür bu çalışmasında devletin esasen üç tür rol olması gerektiğini ve bunun haricinde ekonominin doğal işleyişine karışılmamasını gerektiğini iddia etmiştir. Devletin öncelikli görevi, toplumu hem şiddetten hem de diğer devletlerin müdahalelerinden korumak şeklinde ifade edilmektedir. Devletin ikinci görevi ise toplumdaki her kesimi diğer kesimlerin baskısından muhafaza etmek ve bu doğrultuda adaleti sağlayacak şekilde bir yargı sistemi meydana getirmektir. Devletin bir diğer önemli görevi ise kamunun çıkarını gözetecek kamusal hizmetlerin yerine getirilmesidir. Klasik liberalizmi yalnızca Adam Smith'in görüşlerinden ibaret olarak görmemek gerekir. İngiliz "David Ricardo, Thomas Malthus ve John Stuart Mill"; Fransız "Jean Babtiste Say ve Frederic Bastiat" gibi klasik ekonomistler bu siyasal düşünceye önemli katkılar sağlamışlardır. Örneğin, John Stuart Mill'in "Özgürlük Üstüne" adlı yazdığı eser bu bağlamda yapılan en temel çalışmalardan biridir (Aktan, 1995, s. 10-11).

1970'li yılların sonlarına doğru devletler ülke yönetiminde ekonomik anlamda daha fazla sorumluluk almaya başlamış ve görevleri de bu doğrultuda genişlemiştir. Nihayetinde devletin büyümesinin meydana getirdiği yeni problemler iktisatçıları bir takım yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. 1970'li yılların başında klasik liberalizmin temel savlarını savunan başlıca üç çağdaş liberal düşünce okulu da bu çözümleri bulabilmek için akademik ve siyasal çevrelerde yerlerini almışlardır. Friedrich von Hayek'in öncülüğünde kurulan "Neo-Avusturya Okulu", Milton Friedman'ın liderliğini yaptığı "Chicago İktisat Okulu", ve James M. Buchanan ile ortaya çıkan "Virginia Politik İktisat Okulu" temsilcileri, bu yeni dönemde devletin nasıl hareket etmesi ya da gücünün nasıl sınırlandırılması gerektiğine ilişkin liberal söylemleri yeniden güncelleştirerek önemli fikirler ortaya koymuşlardır (Aktan, 1995, s. 12-13).

Liberalizm, devleti Marksistlerin ifade ettiği üzere "ortadan kaldırılması gereken bir yapı" veya Hegel gibi "kutsal ve aşkın" husus olarak değerlendirmemektedir. Devletin rolünün belirli alanlarda sınırlandırılması şartıyla devleti gerekli görmüşlerdir. Bu yaklaşıma göre, devletin esas işlevi kişilerin hak ve özgürlüklerini koruyup, kişileri barış ve refah içerisinde bir arada yaşatabilmenin yollarını aramak olduğu savunulmaktadır (Aydilek,

2019, s. 59). Liberal düşüncede yönetime, kamu düzenini ve mülkiyeti korumak, dış güvenliği sağlamak, sözleşmelere uymayı garanti etmekle alakalı asgari bir rol tanınmış; bürokrasiden ise bu rolde araçsal ve itaatkâr bir şekilde devlete uyum sağlaması istenmiştir. Bunun sebebi, iktisadi ve politik olarak bireysel özgürlüklere yapılan vurgu olmuştur (Eryılmaz, 2011, s. 235). Liberal düşünürlere göre bürokrasi kavramı kapitalizme engel olduğu kadar, demokrasi için de tehlike teşkil etmektedir. Bunun nedeni ise siyasal olarak bürokrasinin, memurlar tarafından yönetim ve seçilmiş temsilciler eliyle halkın yönetimi demek olan demokrasinin karşısında yer almasıdır. Bürokrasiye karşı demokratik muhalefette bulunanların savundukları görüşlerden bir diğeri ise bürokrasinin dayandığı hiyerarşi, iş bölümü ve kişisellikten uzak olması gibi değerlerin, demokrasinin dayandığı, adalet, yönetime katılma ve ferdiyet değerleri ile ters düşmesidir (Eryılmaz, 2013, s. 51). Bireysel girişimcilik liberal düşüncede ifade edilen kavramlardan biridir. Peter Blau, bürokrasi üzerine yazdığı çeşitli yazılarında bir mitten bahseder ve konuya şöyle devam eder. Buna göre Weber'in bahsettiği rasyonellik tepeden gelmektedir. Diğer bir ifade ile, bir kişiye örgütsel açıdan mantıksal davranmayı söyleyebilmenin tek çaresi ona ne yapacağını söylemek ve onu tüm kişisel girişimlerden uzak tutabilmektir. Araştırması neticesinde bahsedilen böyle bir politikanın izlenmesinin verimsizliği ve çalışanların morallerini nasıl düşürdüğü ispatlanmıştır. Blau, bürokratik uygulamaların etkin yönetimine ve bireysel girişimciliğin uygulanmasına izin veren farklı otoriter olmayan ademi merkeziyetçi kontrol sistemleri olduğunu düşünmektedir (Mouzelis, 2003, s. 71). Mises'e göre ise bürokrasi, hizmetlerin "iktisadi hesaba" göre kıymetlendirilemediği bir idare sistemidir. Bürokraside yürütülen idari hizmetler piyasa fiyatı ile ölçülebilecek bir mahiyet taşımamaktadır. Bu devlet işlerinin başarıyla yürütülmesinin bir kıymet ifade etmeyeceği anlamına da gelmemektedir. Bürokrasiden bağımsız şekilde girişimlerle yürütülen faaliyetler, devlet müdahalesinden ne kadar uzak kalırsa, kâr amacıyla çalışan bir işletmede hiçbir şekilde kırtasiyecilik söz konusu olmayacaktır. Bürokrasinin ekonomik yaşamda mevcut olması, devlet müdahalesinden kaynaklanmaktadır. Bürokrasi, esasen toplumun ekonomik bünyesinde kâr kavramının oynadığı rolü sınırlamak maksadıyla başvurulmuş hükümet tedbirlerinin bir ürünü şeklinde de nitelendirilebilir (Mises, 2000, s. 13-14; Mises, 2000, s.63). Liberal görüşte hâkim olan söylem bu çerçevede şekillense de kurumsal iktisat ve diğer liberal iktisat teorileri çoğunlukla devletin piyasanın bir aktörü olduğu konusunda artık hemfikirdir. Devletin piyasaya hiç müdahale etmemesi gerektiğini söyleyen "anarko-liberal" ve "ultra liberal görüşler" son zamanlarda dünyada yaşanan büyük ekonomik krizlerle beraber geçerliliğini yitirmiş gibi görünmektedir. Son dönemlerde daha da artan şekilde piyasada oluşan krizlere devletler elindeki tüm ekonomik araçları kullanarak müdahale etmektedir (Leblebici ve Kurban, 2011, s. 309). Bu müdahalelerin ne kadar yerinde olduğu tartışmaya açıktır; lakin son dönemde yaşanan "Pandemi krizi" gibi dünyayı derinden etkileyen bir kriz karşısında özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde küreselleşme olgusu ve çeşitli neoliberal söylemler de yeniden tartışmalı hale gelmiştir.

Liberal Bürokrasi Kuramı

Liberal yaklaşımın ilk hali, siyasal düşünceler tarihi literatüründe Hobbes ve Locke ile ortaya konan toplum sözleşmesi öğretisi ile sınırlandırılabilir. Diğer bir deyişle bu zamanlama doğa durumundan siyasal ya da medeni duruma/topluma geçiş şeklinde de ifade edilebilir (Aydın, 2017, s. 47). Hobbes'un "doğa durumu" hipotezi, toplumun ve devletin oluşmasından önce "güvenlik gereksinimi" içinde olan ve bu sebeple öteki insanlar üzerinde iktidar kurma isteğinde olan insanların oluşturduğu bir kalabalık

düşüncesine dayanır. “Akıl” insanların üzerinde uzlaşabilecekleri bir barışın hangi şartlara bağlı olduğunu bu kalabalığa göstermiştir. Bu şartlar, insanların “doğa yasaı” üzerinde hem fikir olmasından başka bir şey değildi. Bu yasa, insanların birbirlerine zararlı olan şeyleri yapmalarının önüne geçecek kimliğe sahip olan devleti inşa etmelerine sebep olmuştur. Devletin tesis edilerek, doğa durumundan çıkılması da “toplum sözleşmesi” ile sağlanmıştır (Çapar ve Yıldırım, 2012, s. 85-86). Hobbes “leviathan” adlı eserinde devlete ve bürokrasiye dair görüşlerini de açıkça ortaya koymuştur. Hobbes’un yapmış olduğu mutlak iktidar tanımlamasında, mutlak iktidar kralların Tanrı’dan aldıkları yetkiye değil, kişilerin menfaatlerine dayandırılmaktadır. Hobbes’un ejderhası (Leviathan) aslında yapay bir insan figürünü temsil etmektedir. İnsanlar doğal düzende kendi aralarında yaptıkları bir sözleşme ile bu yapay insanı yani devleti meydana getirmişler, denilebilir (Çapar ve Yıldırım, 2012, s. 86). Hobbes, Leviathan eserinde liyakati tanımlamış, “bir komutanın, bir yargıcın hatta farklı bir görev üstlenmeye en uygun kişinin, o görevin iyi bir şekilde yerine getirilmesi için gerekli niteliklere sahip olan kişi” olduğunu ifade etmiştir. Bu yaklaşıma göre liyakat bir hakkı gerekli kılmakta ve layık olunan husus ahitle alınmaktadır (Hobbes, 1993, s. 75). Yine Hobbes, kamu görevlilerini tanımlamış ve kamu görevlilerinden bazılarına, bütün ülkenin veya onun bir kısmının genel yönetim sorumluluğu verilebileceğinden bahsetmiştir. Fakat Hobbes’a göre valiler ve yöneticiler egemenin iradesine dayanmayan hiçbir hakka sahip değildir (Hobbes, 1993, s. 174). Yönetim faaliyetlerinde görüş bildirmekten başka işi olmayan danışmanları kamu görevlisi olarak saymamıştır. Çünkü görüş sadece egemene verilmektedir ki egemenin kişiliği, o varken başka biri tarafından ona karşı temsil edilemez (Hobbes, 1993, s. 177). Siyasal liberalizm akımının kurucusu kabul edilen Locke, düşünceleriyle geniş kitleleri etkilemiştir. Kendisine göre uygar toplumda yönetim, dışta topluluk dışında olan kimselerce yurttaşlara verilebilecek zararları önleme gücü ile (savaş ve barış yapma gibi) ve içte, yurttaşların birbirlerine zarar verdiklerinde onlara uygulanacak yaptırımları belirleme gücü ile (yasa yapma) donatılmış bir kurum olarak belirir. Locke’a göre, yasama, yürütme ve yargı erkleri işte böyle doğmuştur. Locke, eserlerinde her türlü gelenek ve otoriteden uzaklaşmanın gerekliliğini, insan hayatına yalnızca aklın yol gösterebileceğini iddia eder. Devletin sözleşme ile oluşan bir kurum olduğunu, devlete hâkim olanın ise kişiler değil yasalar olduğunu savunmaktadır (Çapar ve Yıldırım, 2012, s. 94-99).

Liberal söylemden hareket ederek devlete ekonomik yaşamda küçük bir rol biçmek ne kadar gerçekçi olacaktır? Devletin doğasında böyle bir şey mümkün müdür? Kurumsal iktisadın içerisinde yer alan “işlem maliyeti kuramı” bağlamında bakılırsa, devletin ve onun yönetim aygıtı bürokrasinin doğası hakkında minimal devlet anlayışına pek de uygun olmayan durumlar sıklıkla meydana gelebilmektedir. Bürokrasi düzenleyici işlemlerinde aldığı kararlar konusunda çoğu zaman rasyonel davranmaktan ziyade politik gereklere göre hareket etmektedir. Bürokrasi maliyetler konusunda piyasaya göre daha bağışlayıcıdır. Bürokrasi aşırı yönetmeye eğilimlidir. Bürokrasi hakkındaki bu olumsuzluklar bir tarafa, bürokrasinin işlere ne zaman müdahil olması gerektiği ne zaman piyasadaki durumları düzenlemesi gerektiğine ilişkin soruların cevabı işlem maliyeti kuramını ortaya koyan teorisyenler tarafından bulunmaya çalışılmıştır (Williamson, 1975, s. 26’dan Aktaran: Leblebici ve Kurban, 2011, s. 309). Kuram, piyasadaki güveni zedeleyen “fırsatçılık” egemen olduğunda ve bunu kullanacak alternatif aktörlerin sayısı sınırlı ise (diğer bir ifadeyle tröstler, oligopoller vb. yapılar söz konusu ise) düzenleyici gözetim ve denetim sistemlerine yoğun şekilde ihtiyaç duyulacağını

belirtir. Her ne kadar Williamson, bunu sağlayacak mekanizma olarak doğrudan doğruya bürokrasiye işaret etmemiş olsa da piyasa başarısızlığı durumlarında bu mekanizmaların piyasa içerisindeki aktörler tarafından değil de yine piyasanın vazgeçilmez bir aktörü sayılan devlet ve onun bürokrasisi tarafından devreye sokulması gerektiğini düşünmektedir. Piyasada oluşması muhtemel olan “amaç çatışmasını ve performans belirsizliğinin” yüksek olduğu noktalarda bürokrasi etkili bir denetim birimi olabilir (Leblebici ve Kurban, 2011, s. 309). Fakat günümüzde özellikle Yeni Kamu yönetimi anlayışı ile gelen düzenlemelerin etkisiyle kamu bürokratlarının gerçekten bu denetimleri etkin şekilde yapıp yapamayacağı ve bürokrasinin kamu kurumlarındaki eski konumunu ne ölçüde koruyabileceği gibi konular tartışmalı hale gelmiştir. Buna göre bürokrasi özünden uzaklaşarak liberal yaklaşımlarla gelen değişim rüzgarı ile hızla özel sektöre benzer bir yapılandırma içerisine girmiştir. Kamusal işlerin yürütülmesinde teknolojinin gelişmesi bürokrasi için hem yeni fırsatlar ortaya çıkarmış aynı zamanda kamu kurumlarına yönelik gelen yeni kısıtlamalar ve kontrol mekanizmaları ile bu kurumlara yapılan baskılar da artmıştır. “Liberal bürokrasi” adı verilen bu yeni organizasyon modeli sayesinde katı hiyerarşik yapı ve kontrol mekanizmalarıyla birlikte kamu kurumundaki çalışanlar için özel sektördeki çalışanlara benzer olarak yeni fırsatlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bunlar "esnek kısıtlamalar" olarak adlandırılmakta ve bunu bir yandan çalışanlara yönelik kontrolü performans odaklı bir yaklaşımla yaparken aynı zamanda onlarla uyum içerisinde de çalışabilmenin yollarını aramaktadır. Ancak bürokrasinin uzun vadede motive edilmesini sağlamak için “liberal bürokrasi tipi” düzenlemelerin yeterli avantajlar sunup sunmadığı halen sorgulanmaya devam etmektedir (Giaque, 2003:586-589).

Liberal söylemin bürokrasiye yaklaşımı, genel çerçevede değerlendirildiğinde kendisine tanınan düzenleme alanı dışına çıkmadan, hukuk devletinin gereklerine uygun işleyen bir yapıda tasarlanmış, bireysel özgürlükler ve liberal demokrasi anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Bu yaklaşım başta Mill ve Hayek olmak üzere genel olarak bütün liberal düşünürlerde açıkça ortaya çıkmıştır (Özer vd., 2019, s. 146-147).

Mill

Liberal yaklaşımın bürokrasi kavramı ile ilgili görüşleri, esas itibarıyla İngiliz yazar John Stuart Mill'in yaklaşımları etrafında yapılmıştır. Mill, öncelikle hem devlet müdahalelerine hem de bürokrasiye bireysel özgürlükler temelinde yaklaşmış; büyümekte olan bir devletin ve bürokrasinin özgürlükler açısından tehlikeler yaratabileceği fikri üzerinde durmuştur. Belirli sınırları olan devlet ve dolayısıyla belirli sınırlara sahip olan bürokrasi tezini ciddi bir şekilde savunmuştur (Eryılmaz, 2011, s. 234).

Mill, çoğunluğun zorbalığından bahsetmiş; halkın zaman zaman bu zorbalık kamu eliyle yapılıyor diye korktuğunu söylemiştir. Toplumun kendi kendine de zorbalık yapabileceğini, kendisini oluşturan bireylere teker teker baskı yapması neticesinde onun baskı araçlarının, kendi siyasi memurları eliyle uygulayabileceklerini tekelleştiremeyeceğini ifade etmiştir. Toplum yanlış buyruklar çıkarırsa, ruhun kendisini tutsak hale getirecek ve bireye daha az kurtuluş yolu bırakacaktır. Memurun baskısına karşı koruma da yetmeyip egemen olan fikir ve duygunun baskısına karşı koruma da gerekecektir. Gerek yöneticiler gerekse toplumu oluşturan diğer kesimler kuralları zorla kabul ettirme eğilimine girdikleri sürece birey bağımsızlığından söz etmek mümkün olmayacaktır (Mill, 2012, s. 9-10). Mill, genç yaştan itibaren çocuklara yeterli bir şekilde

eğitim öğretim imkanının verilmesi ve yeteneklerinin belirlenebilmesi için çeşitli sınavlardan geçmelerinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Devlet de Mill'e göre bu yolda uygun her türlü imkânı sağlamalıdır (Mill, 2012, s. 148-149). Mill'e göre asıl olan bireyin yeteneğinin geliştirilmesi ve gayretinin açığa vurulmasını sağlamaktır (Eryılmaz, 2011, s. 234). Mill, yönetim işinin profesyonel yöneticilerin elinde olmasına bürokrasi demektedir. Mill'e göre, devlet ne kadar çok fonksiyon üstlenirse o kadar meslek ortaya çıkar. Böylece çok sayıda beleşçi kişiyi (memur ve işçi) bünyesine çeker. Memur kitlesi birbirlerine bağlı oldukları ve sabit kurallara göre iş gördüklerinden, kırtasiyeciler bir tavırla iş yapmak eğilimindedirler. Mill, memurlardaki bu olumsuz eğilimlere karşı bir fren olarak, bu kitlenin dışında eşit kabiliyetli ve uyanık bir eleştiri cihazının geliştirilmesini önermektedir. Mill'e göre, yetenekli bir kamu yönetimi elbette gereklidir; fakat bu yönetim, bütün halkı temsil eden organların genel kontrolü altında olmalıdır (Eryılmaz, 2011, s. 234; Eryılmaz, 2013, s. 48). Mill, bürokrasinin, devleti temsil noktasında yararı olduğunu kabul etmektedir; fakat gücün kötüye kullanılması potansiyeli ve insan üretkenliğine getirdiği sınırlamalar da dahil olmak üzere bürokrasinin tehlikelerinin farkındadır (Warner, 2001, s. 403).

Mill'e göre devletin en önemli yapı taşlarından olan hükümet işlemleri her yerde birbirinin benzeri olmak yatkinliğindedir. Bireylerde ve onların kurduğu toplum ve şirketlerde ise, tersine türlü denemeler ve sonsuz bir deneyim çeşitliliği bulunur. Mill'in devlet ve bürokrasi konusunda en çarpıcı düşüncelerinden biri de şu olmuştur: "İngiltere'de veya bazı ülkelerde devlet kademelerinde belirlenecek bürokratların, en zeki ve bilgili kimselerden seçilmesi isteği gayet normaldir. Fakat bu şekilde bir seçim yapılması bizi belli başlı sonuçlara götürmektedir. Hükümet daireleri her yerde ehliyetli adamlarla dolu olursa, ülkenin salt kuramcılarını dışta, bütün geniş kültürlü ve deneyimli zekâları kalabalık bir bürokratlar sınıfının içinde toplanmış olur ve toplumun geride kalan insanları her şeyi yalnızca bunlardan bekler; halk yapacağı bütün şeylerde yönlendirilip ve yönetilmek ya da emir almak için; yetenekli ve gözü yukarıda olanlar ise kişisel ilerlemeleri konusunda, sürekli yalnız bunların eline bakardı. Sonrasında bir şekilde yönetime tesadüfen iyileştirmeci bir yönetici geçse, onlar da bu bürokrat sınıfının çıkarına aykırı hiçbir iyileştirme yapamazlardı. Mill bunları söyler ve ekler: "fakat kendi işini kendi görmeye alışmış bir ulusta görülen manzara bundan epey farklıdır" (Mill, 2012, s. 153-155). Mill'e göre eğer biz sürekli ehliyetli ve verimli bir memurlar heyetimiz olmasını istiyorsak, buna ek olarak bürokrasimizin bir "pedantokrasi" haline dönüşüp soysuzlaşmasını istemiyorsak, insanları yönetmek için gereken yetileri oluşturan ve geliştiren işlerin hepsini bu heyetin kendi elinde toplamaması gerekir (Mill, 2012, s. 157). Mill'e göre bürokrasi kendisine toplum veya diğer aktörler tarafından güvenilmesini istiyorsa, araçsal ve kurucu rollerini iyi yerine getirmesi önemlidir. Bürokrasi, halkın ahlaki ve entelektüel gelişimini ilerletmek için de kamu işlerinin mümkün olan en iyi yönetimini sağlamaktan sorumludur (Warner, 2001, s. 410).

Hayek

Hayek, 1930'lardan itibaren her on yıllık dönemde önemli eserlere imza atmış ve bazı fikirler geliştirmiştir. Bunların en önemlisi, sosyal devletle bağlantılı olarak, refah devleti hakkındaki fikirleri olmuştur. Hayek'in liberal bir anarşist olmadığı, devleti tamamen devreden çıkarmayı hiçbir zaman istemediği eserleri ciddiyetle okunursa anlaşılmaktadır. Buna karşılık refah devletinin ve icraatlarının uygun sınırlarını yeterince net şekilde çizmekte başarısız olduğunu söylemek de gerekir (Yayla, 2012, s. 19). Hayek,

“The Road to Serfdom” adlı eserinde, devlet müdahalelerinin, bir kere başladı mı hem alan hem tür olarak artmasının gerekeceği, bunun iç dinamik kazanan bir süreç dönüşeceği, sonunda özgürlüğün muhafaza edilemeyeceği bir planlanmış toplumun, bir kumanda ekonomisinin, başka bir söylemle “totalitarizme” dönüşebileceğinden bahsetmiştir (Yayla, 2000, s. 234). Devlet müdahaleleri arttıkça hükümet işleri daha karmaşık hale gelmekte ve gittikçe hükümet benzeri bir aygıt dönüşen bürokrasi de hükümetlerin kendisini politize etmesiyle gittikçe büyüyerek alınan hayati nitelikteki politika kararlarını tekel şekilde uygulayıcı bir pozisyona geçmektedir (Hayek, 1997, s. 216). Neoliberal bir söylem olan “kamu sektörünü piyasa ilkeleri ve güçlerine açmak” Hayek’in bunu önlemek için ortaya attığı düşüncelerden biridir (Samier, 2013, s. 903). Hayek’e göre devlet insan yapımı bir kurum olması nedeniyle, kendiliğinden düzene müdahale anlamına gelmektedir. Fakat yine de, devlet, toplumda ihtiyaç duyulan bir kurumdur. Devlet, bireylerin başarılı bir şekilde hedeflerini takip edebilecekleri bir çerçeve oluşturmak ve bunu korumak görevini üstlenmelidir. Çünkü bireysel özgürlüklerin, diğer bireylerin müdahalesine karşı korunması gereklidir. Bunlar haricinde devlete düşen hukukun üstünlüğü ilkesini yerine getiren düzenlemeler yapmaktır (Ataay, 2016, s. 139-140). Hukukun üstünlüğünün vurgulanması burada Weber’in yasal-rasyonel bürokrasi modeline benzer bir bürokratik modelin Hayek tarafından da kurgulanmış olabileceğini düşündürmektedir. Yine Hayek, örgütlü çıkar gruplarına ve partilere güvenmemektedir. Bunların parlamento ve hükümeti kendi kısmi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istediklerine, böylece genel uyumu bozduklarına inanmaktadır. Hayek’in, bu görüşüyle, liberal çoğulculuk (pluralism) düşüncesine karşı bir konumda olduğu açıktır (Ataay, 2016, s. 140). Hayek, hükümetin hizmet görevlerinin yapılmasında rol üstlenen bürokrasinin de merkezileşmesine karşı çıkmış, belli başlı hizmetlerin merkezi hükümetten yerel hükümete bırakılmasının daha iyi olacağını vurgulamıştır (Yayla, 2012, s. 69-70). Çünkü Hayek’e göre yasama meclisi çok kalabalık olursa ve mahalli olarak atanmış delegeler de kendi aralarında bir temsilci seçme yoluyla bu süreçte etkin olamazsa bu idareler merkezileşecektir. Yasama meclisinin kamusal işleri bu bağlamda yoğunlaşacak, teknik nitelikteki konuları dikkatli bir şekilde incelemeye eskisi kadar fırsatı olmayacaktır. Ve bu işleri ister istemez bürokrasiye ya da bu amaç için meydana getirilen özel kuruluşlara devredecektir. Ve bu işler Hayek’e göre idare meseleleri değil esas anlamda “yasama işleridir ve bu görevler bürokrasiye devredildiği takdirde, bürokratlar doğal olarak denetlenemez niteliğe bürünen bu yetkileri keyfi ve kendi takdirine yönelik kullanma tehlikesini taşıyan bir kimliğe bürünecektir (Hayek, 1997, s. 172-173).

Hayek, ülke kamu yönetimlerinde demokrasinin temel ilkelerinin uygulanabilmesinin ülke siyasetçilerinin ve bürokratların toplum üzerindeki sınırsız iktidarının önüne geçmek adına önemli olduğunu vurgulamıştır. Çünkü kendisine göre demokratik bir anayasa oluşturduğunu iddia eden yönetimler modern demokrasi diye iddia ettikleri yolda yönetici organın üstünde hiçbir sınırlamanın olmaması gerektiğine ilişkin savlar ortaya atmaya başlamışlardır (Hayek, 1997:5). Bu sınırlandırma olmazsa ve siyaset ve bürokrasinin gücü sınırsız ise siyaset patronaj yolu ile bu gücü belirli çıkarların hizmetinde kullanacak ve bütün örgütlü baskı ve çıkar grupları hükümete ve bürokrasiye baskı yapmak için birleşeceklerdir (Hayek, 1997:25). Hayek, çağdaş demokrasilerde bu örgütlenmiş grupların hükümetleri ve bürokrasiyi bu şekilde etkileyerek yönetimi “yeniden-dağıtımçı” politikalar yürütmeye teşvik ettiğini ve bunun da demokrasiye zarar verdiğini belirtmektedir (Aktan, 1995, s. 16).

Hayek, demokrasi üzerinden bürokrasiye ve siyasetçilere yönelik bir yaptığı vurgulamalarda siyasi idarecileri belirlemenin ve onları kontrol etmenin demokrasiden daha iyi bir yöntemi olmadığını söyler. Ona göre demokrasi de tek başına bireysel özgürlüğü korumak için yeterli olmamakta, liberalizm tarafından bu sürecin beslenmesi gerekmektedir (Yayla, 2000, s. 250).

Ludwig von Mises

Neo-liberalizmin ortaya çıkmasında etkili olan liberal düşünce okulları arasında başta gelen “Neo-Avusturya” okulunun en önemli düşünürlerinden biri de Mises’tir. Kendisine göre “insan faaliyetlerinin nihai amacı daima ihtiyaçların tatmini” dir. Mises'e göre insan etkinlikleri "amaçlı" olduğundan dolayı insanların eylem ve davranışları “irrasyonel” olamaz. Kısaca, metodolojik bağlamda insan faaliyetleri incelenmek istenirse bireylerin “rasyonel” varlıklar olduğunu kabul etmek zorunludur (Aktan, 1995, s. 13-14).

Liberal düşünürlerden Ludwig Von Mises, bürokrasi kelimesinin halk dilinde taşıdığı manaya değinmiştir. Kendisine göre halk dilinde “hakaret kastiyle” kullanılan bürokrasi, tenkit aracı olarak işlev görmektedir (Dursun, 1992, s. 134). Mises hiç kimsenin kendisinin bir bürokrat olduğunu ve işlerinde kırtasiyecilikle hareket ettiğini kabul etmediğini belirtmiştir. Bürokraside bir kusur muhakkak ki mevcuttur fakat ona göre kimse bürokrasinin tam ve açık bir tarifini yapmak teşebbüsüne girişmemiştir (Mises, 2000, s. 5-6). Mises, bürokrasiye devlete ilişkin bir olgu olarak bakmaktadır. Bürokrasinin gerekli olduğu durumları da bürokrasiye karşı çıktığı noktaları da gayet açık bir dille ifade etmiştir. Belirli hizmetlerde ve alanlarda bürokrasiyi, demokrasi için zorunlu görmektedir. Demokratik rejimlerde bürokrasinin, kanunlara ve bütçeye harfiyen uymak suretiyle işleri idare etmek demek olduğunu belirtmiştir. Fakat bürokrasinin ekonomik hayata yönelik müdahalelerinin de çeşitli olumsuz sonuçlara yol açabileceğini ifade ederek bürokrasinin sınırlarını çizmeye çalışmıştır. Mises, bürokrasi konusunda şöyle bir sonuca da ulaşmıştır: “Teşebbüs faaliyeti devlet müdahalesine uğramadığı takdirde, kâr maksadıyla çalışan bir işletme hacmi ne olursa olsun hiçbir şekilde kırtasiyecilik tehlikesine maruz kalmayacaktır. Elastikiyetten mahrum bir bürokrasi rejimine doğru kaydedilen tekamül, iş hayatıyla alakalı değildir. Bürokrasinin iktisadi hayatta kök tutması devlet müdahalesinin bir sonucudur. Bürokrasi, cemiyetin ekonomik bünyesinde kâr mefhumunun oynadığı rolü sınırlama maksadıyla başvuru hükümet tedbirlerinin ürünüdür” (Mises, 2000, s. 13; Eryılmaz, 2011, s. 234).

Mises, vurguladıkları düşüncelerde Marx’ın ortaya koymuş olduğu Sosyalizm’e de büyük eleştiriler yapmış “devlet kontrolünün bütün iktisadi faaliyetlere teşmilinin imkânsız bir şey olduğunu” vurgulamıştır (Mises, 2000, s. 53). Mises’e göre “iş adamlarına devlet memurlarını örnek göstermek kadar büyük bir manasızlık yoktur. Bir bürokrat, işlerini ıslah için teşebbüste bulunmak imkanına sahip değildir. O sadece üst makamlardan aldıkları emirlere itaatle mükelleftir. Amirlerinin onayı olmaksızın işlerin cereyanında herhangi bir değişiklik yapmaya yetkisi yoktur. Bir memurun hizmeti ve fazileti, itaatkarlığı ile ölçülür”. Mises, liberalizm ve bürokrasi ile ilgili bir de şu çıkarımı yapmıştır: “Liberalizmin en parlak devrini teşkil eden 19. asırda dahi Avrupa memleketlerinde, hususi teşebbüs Amerika’da olduğu kadar geniş bir serbestiye erişmemiştir. Avrupa kıtasındaki sanayi teşekkülleri, hemen daima, resmi makamların müdahalesine maruz kalmışlardır. Devlet daireleri istedikleri zaman hususi müesseselere ağır darbeler indirmek kudretine sahiptirler. Hususi işletmeler resmi

makamlarla iyi geçinmek için ellerinden geleni yapmak zaruretinde idiler” (Mises, 2000, s. 64). Mises’in temel kaygısı otoriter ya da bürokratik diye nitelediği toplumsal yapılardaki devlet veya bürokrasiye adeta tapmak ile ilgilidir ve bunun yerine kendisi temsili demokrasi, meşru kanunlar yoluyla bir idare önererek bürokratların da kanunlar çerçevesinde sınırlanmasını savunmaktadır (Aydın, 2017, s. 59).

Bürokrasi Hakkında Diğer Önemli Görüşler

Alman sosyolog Weber, “güç ve otoriteyi” konu alan ana çalışmasında, bir alt konu olarak incelemesine karşın “bürokratik yapılar” olarak adlandırdığı bürokrasi konusuna özel bir önem vermiştir. Weber’in tasarladığı bürokrasi olgusu, mutlak bir biçimde rasyonel, hiçbir kişisel bağlılık ve duygusallığı kabul etmeyen toplumsal kurumların en kusursuz biçimidir. Bürokrasi, bir insan sistemi olmanın ötesinde, bir yasa ve kurallar sistemidir. Weber, büyük ölçekli teşkilatların idare edilmesi için, akılcı temellerin ortaya konması gerektiği düşüncesiyle, “ideal” veya “saf” örgüt biçimini açıklayan bürokrasi kavramını ve modelini geliştirmiştir (Gökçe ve Şahin, 2004, s. 5-6). Weber’in sosyal bilimlerde yöntem üzerine yaptığı birçok çalışmada “kavramsal incelemeler ve değerlendirmeler” üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu kavramsal açıklama ve mutlak tanımlamalar üretme çabası içerisinde hem ideal tip hem de değerlere gönderme aslında bahsedilen epistemoloji içerisinde önemli iki husus olarak karşımıza çıkmıştır. Weber’in yaklaşımı dikkate alındığında gerçekliğe yaklaşan diğer yandan gerçekliğin birden fazla görüntüsü ile sınırlı olan ideal tip eşsiz bir yöntem olarak değerlendirilmemelidir. Bürokrasi diğer öğelerin de kökeninde bulunan bir “itici iktidar, aktör ya da organik bir yapılanma olarak önem teşkil etmektedir (Weber, 2005, s. 5-6).

Weber’e göre partiler kitlesel desteği elinde bulundurabilmek maksadıyla örgütlü bürokratik makine haline gelirler. Bu yeni durum da bürokratik otoritenin yasallaşmasına neden olur. Hiyerarşik olarak katı bir emir komuta zincirine sahip bürokratik örgütlenme biçimi olarak devleti de kapsamakta ve bunun kökeninde bilgi ile oluşturulan tahakküm vardır. “Temel örgütlenme şekli” olarak benimsediği bürokrasi, yeni bir organizasyon şekli değildir ve büyük modern kapitalist organizasyonlar gibi kadim uygarlıklar/toplumlar da bürokratik yapıya sahip olarak nitelendirilebilir. Birçok uzmanın akıllı ve etkili bir biçimde bir araya gelmesi ile fonksiyonel bir niteliğe kavuşacak olan bürokrasi için para ekonomisinin kurulacak olması zorunlu olmasa dahi, bu hususun sürdürülebilirliği için bir ön şart olarak nitelendirilebilir. Diğer yandan Weber bürokratik ussallığın gelişmesini, kapitalizmin her alanda yönetime hâkim olmasının kaçınılmaz sonucu olarak görmüştür. Weber bürokratik örgütlenmenin yapısını analiz ederken sürekli makine imgesini kullandığı görülmektedir. Aynı bir makine gibi, bürokrasi, enerjileri kamusal alanda belirli görevlerin yapılmasına tahsis eden en ussal sistemdir (Weber, 2005, s. 5-6). Weber’in görüşlerini ifade etmesinden sonra çoğu düşünür Weber’in görüşlerine çeşitli eleştiriler ve katkılar sunarak bürokrasi konusuna farklı boyutlar kazandırmışlardır. Merton, bürokratik yapıda görülen kurallara aşırı bağlılığın sonradan kendi içerisinde bir amaca dönüştüğünü ve “düzenlemelere uyma” şeklinde ifade edilebilecek disiplinin bürokratin hayatında bir değer haline geldiğini ifade eder. Biçimsel prosedürlere aşırı bağlılık ve kurallara uyma düşüncesi Merton’a göre eninde sonunda teknik memur olgusuna ve kırtasiyeciliğe yol açacaktır. Bu sebeplerden ötürü bürokratik kuralları etkili şekilde telkin eden mekanizmaların detaylı bir incelemesi hem psikolojik hem de sosyolojik açıdan yönlendirici olacaktır (Merton, 2016:130-137). Bu kurallara aşırı bağlılık Selznick’e göre

merkezde ve taşrada görev alan memurları kamu hizmetlerini sunarken etkinsizleştirmekte ve yurttaşla olan ilişkilerinde de ilgisizliğe sevk etmektedir. Memuriyet problemleri bu şekilde kamu kurumlarının karakterini şekillendirmektedir. Bu memuriyet problemlerinden kaynaklı kamusal hizmetlerin yeterince sunulmamasının önüne geçebilmek için de devlet politika yapısına bürokrasinin yanında halkı da dahil edecek yeni formüller üretmelidir (Selznick, 2016:220).

Habermas, bürokrasinin ve bürokratik yapılanmanın eninde sonunda, sosyal yaşam dünyası için bir tehdit oluşturacağı görüşündedir. Kurumsal sistemler ve bürokratik yapılar, yaşam alanları üzerinde düzenlemeler yapabilme yetisine sahiptir ve bu durum, bürokratik akıl tarafından sosyal alanı geniş ölçüde etkilemektedir. Bu durum, sosyal yaşamın büyük ölçüde bürokrasi tarafından ele geçirilmesi anlamına gelir. Bürokrasinin sunmuş olduğu imkanlardan yararlanabilmek için bireyler, giderek kendilerini bürokrasinin soyut kurallarının kendilerine hükmettiği bir ortamda bulurlar (Aytaç, 2005, s. 334). Bennis'e göre ise Sanayi devrimi sırasında firmaların faaliyetlerini organize etmek ve yönlendirmek için icat edilen ve Weber tarafından kavramsallaştırılan bu bürokrasi olgusu modern şartlara ayak uydurmakta yetersiz kalmıştır. Bürokrasi geçmişte ideal bir tip hem de pratik bir örgütlenme biçimi olarak rutin, kestirilebilir, beşerî olayları yönetmede ve devletin aldığı politika kararlarını uygulama noktasında devlete ve topluma hizmet etmiştir Ancak günümüzde, teknoloji ile beraber ortaya çıkan yeni siyasal ve yönetsel düzene kendisini uyduramazsa bu Weber bürokrasisi hayatta kalamayacak ve yok olacaktır (Bennis, 1966:41).

Parkinson, “örgütlerin büyümesi, personel sayısının artışı ve yönetimin işleyişi” konularında çeşitli görüşler ortaya koymuştur. Kendi ismi ile anılan bu kanun, yetki sahibi kişilerin işin gereklerine bakmaksızın kendi önemlerini artırmak maksadıyla memur kadrosunu gereksiz bir şekilde şişirmek ve daha fazla mesai almak için ast memurların işi olabildiğince uzatma eğilimlerine dikkat çekmektedir. Parkinson, eserinde bürokratlardan oluşan bir komisyon örneğini vererek ideal komisyon üyeleri sayısının beş olması gerekliliğinden söz etmiştir. Örnekte bu komisyon üyelerinin dördünün pekâlâ sırasıyla maliye, dış politika, savunma ve hukuk konularında uzman olabileceğini; ama son üyenin bu konuların hiçbirinden anlamayan beşincisinin genelde komisyon başkanı olduğunu ifade eder. Bu sayının beş değil de dokuz olduğunu düşünürsek yine bu kabinede kararlar üç kişi tarafından alınabilir, haberler iki kişi tarafından toplanır ve ekonomik uyarılar da diğer kişi tarafından yapılır. Yedinci kişi olan tarafsız komisyon başkanı ile kalan iki kişi genelde vitrin süsü görünümü vermektedir. Yani Parkinson'a göre bürokraside kamu örgütü içinde örgütün büyümesi personel sayısını arttıracaktır. Bu personellerden mutlaka bir kısmı kamu örgütünde hiçbir faaliyet yürütmeyecek, gereksiz bir şekilde istihdam edilmiş olacaktır (Parkinson, 1996, s. 44-45). Gerçekten kamu kurumunda işini iyi yapan bürokratlar da emekliye ayrılacağı zaman elimizde onun yerine geçecek muhtemel bir halef olmayacaktır çünkü o işi uzun yıllar tekel şekilde kendisi yapmıştır. Yani bu verimli bürokratların görevde kalma süresi ne kadar uzun sürerse, yerini doldurma görevi de çok daha ümitsiz bir hal alacaktır (Parkinson, 1996, s. 129). Laurance Peter, Parkinson kanunundan hareket edip, bu kanunu çeşitli yönlerden eleştirerek ve yönetimin evrensel ilkelerini oluşturmaya çalışmıştır. Kendisine göre, tüm bürokratik problemlerin kökeninde yönetimin “tek evrensel ilkesi olan” Peter ilkesi bulunmaktadır (Gökçe ve Şahin, 2004, s. 7-9). Peter'e göre devlet dairelerinde çalışanların hepsi katı bir hiyerarşi içerisinde ve bunların büyük çoğunluğu “mevcut işlerini yapamayan, terfi ettirilemeyen ve görevden de alınamayan

beceriksizlerle doludur. İster “demokrasi, ister diktatörlük, ister komünist veya serbest girişimcilik bürokrasisi” olsun, bu hiyerarşi dayanılmaz bir hale geldiğinde Peter ilkesi, hükümetin çökmesine bile neden olabilir (Peter, 1969, s. 74-75). Sosyal bilimlerde II. Dünya Savaşı’ndan sonra önemli bir ekol oluşturan Davranışçı Okul mensupları, Klasik Örgüt Teorileri’ ne getirdikleri eleştiri ve katkılar ile dikkat çekmişlerdir. Weber’ in bürokrasi teorisi Davranışçı Okul mensupları tarafından eleştirilmiştir. Selznick, Merton ve Gouldner, Weber’in teorisini eleştirenlerin başında gelmektedir. Bu düşünürler, Weber’in bürokrasi teorisini eleştirmekle “Modern Bürokrasi teorileri”ni geliştirmiş ve teoriye önemli katkılarda bulunmuşlardır. İlchman, Weber’in “Hukuki/Rasyonel bürokrasi” modelinin toplumun hızlı değişimi karşısında etkili olamayacağını ifade etmiş ve tekniğin sosyal hayata, idareye ve örgütlere girmesi ile aşırı makineleşme, bilgi ve uzmanlığın önem kazandığını ve bürokrasinin siyasal kararların yapımında görev üstlendiğini savunarak ortaya çıkan yeni sosyal gerçekliğe uygun bir "Rasyonel/Üretken Bürokrasi" modelini geliştirmiştir (Dursun, 1992, s. 144).

Michels’in yaklaşımı incelendiğinde demokrasinin önündeki engel teşkil edeceğini düşündüğü bürokrasinin, belirli bir zaman dilimi içinde güçlenerek oligarşik eğilimler içerisine girdiğini belirtmiş ve “Oligarşi’nin Tunç Kanunu diye adlandırılan kavramı ortaya atmıştır. Ona göre siyasal partiler, sendikalar ve diğer tüm büyük örgütler idarecilerine güç noktasında neredeyse bir tekel konumu sağlamaktadır. Ve söz konusu bu örgütlerin tamamı bürokratik bir yapı ve hiyerarşik şekilde teşkilatlanmış bir sistem geliştirme eğilimi içerisine girmektedir. Neticede bu bağlamda meydana gelebilecek idari sorunlar kendiliğinden bürokrasiyi gerekli kılmaktadır. Bürokrasi örgüt ilkesinin kaçınılmaz bir sonucudur (Dereli, 2008:15). Michels, bürokrasi içerisinde de özellikle düşük rütbeli bürokratları bireysel özgürlük ve girişimin düşmanları olarak tasvir etmiştir. Bahsedilenlerin üstlerine karşı bağlılıkları ve sadakat düzeyleri halkı negatif bir şekilde etkilemekte ve aslında bu husus yolsuzlukların saklanması ve ahlaki düzeyin düşmesini de beraberinde getirmektedir. Michels, bürokrat bireylerin yalnızca toplumu bozmakla kalmadıklarını hatta halkın hizmetçisi konumundan halkın efendisi konumuna geçtiklerini belirtmiştir (Aksan ve Çelik, 2011, s. 4; Çelik, 2015, s. 139). Michels bu noktada bürokrasiyi toplumu ve kamusal faaliyetleri kısıtlayan bir nitelikte görmesi ve bürokrasinin toplumun arzuladığı hedeflerini gerçekleştirebilecek bir mekanizma olduğunu inkâr etmesi nedeniyle bu teorisi aşırı determinist bulunarak eleştirilmiştir (Dereli, 2008:23).

Bruno Rizzi’nin "Bürokratik Kollektivizm" teorisindeki temel iddia, hem kapitalizmde (burjuvazinin) hem de sosyalizmde (devletin) bürokrasinin sömürü ilişkilerine neden olduğudur. Bu durumun temel sebebi de üretim araçlarının mülkiyetinin yurttaşlara verilmemesidir. Devlet de burada egemen sınıfın aracı olarak hareket edeceği yerde, doğrudan egemen sınıf haline gelmiştir (Aydilek, 2019, s.61). Yönetimi daha iyi sindiren bir topluma ancak yönetsel bir devrim yapılarak ulaşılabileceğini belirten James Burnham ve bürokrasinin kabiliyete göre seçilen kamu görevlilerinden oluşması gerektiğini vurgulayan Mosca da bürokrasiye yönelik yeni bir anlayış getiren diğer teorisyenlerdir (Çelik, 2015, s. 140).

Sonuç

Bürokrasi, devlet olgusu yönetim faaliyetlerinde bulunduğu sürece geçmişten günümüze etkisini göstermiş, gelecekte de muhtemelen işlevsel bir şekilde idare örgütü içinde kullanılmaya devam edecek bir olgu olarak değerlendirilebilir. Olumlu ve olumsuz

tanımlamalara da maruz kalsa devletler bir şekilde bürokrasiyle ilişki içerisine girmişler ve bürokrasi de bu ilişkiden genel anlamda güçlü çıkmıştır. Devletin büyümesi bürokrasiyi de güçlendirmiş ve bu konuyla uğraşan düşünürler de iki yapı arasındaki ilişkiye yönelik çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Bürokrasi kuramları da bu görüşler çerçevesinde şekillenmiştir. Marx ve Marx'ın görüşünü takip eden Marksistler bürokrasiye çok olumlu gözle bakmamışlardır. Marx, "bürokratik yabancılaşma" kavramından bahsetmiş, bürokrasiyi bir güç aracı olarak ya da egemen sınıfın çıkarlarını koruyucu özelliğini öne çıkararak bir görüş ortaya koymuştur. Hegel, bürokrasiye Marx kadar sert bir tutumla yaklaşmamış, onun devlet ve sivil toplum arasındaki aracı rolüne değinmiştir; fakat kendisi de bürokratik bir dayatmayı onaylamamıştır. Liberal görüşteki düşünürler de devlet müdahalelerine karşı çıkmışlardır. Liberaller, sınırlı devlet ve sınırlı bir bürokrasi çerçevesinde çeşitli değerlendirmeler yapsalar da devlet veya bürokrasinin tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik radikal bir tutum içerisine girmekten kaçınmışlardır. Klasik liberalizmin önemli isimlerinden Mill'e göre bürokrasi bir ölçüde gereklidir; fakat bürokrasi kademelerinde liyakatli kimseler seçilirse ve bürokratik örgütlerin gücünün aşkın bir nitelik göstermemesine dikkat edilirse bürokrasi meşruluğunu sağlayabilir. Neo-liberalizmin ortaya çıkmasında kilit isimlerden biri olan Hayek, piyasaya ve hukukun üstünlüğüne vurgu yapmış; kamu sektörünü piyasa ilkelerine açmanın önemini ve devlet müdahalelerinin sınırlı olması gerektiğini ifade etmiştir. Fakat Hayek devletin toplum için ihtiyaç duyulan bir kurum olduğunun da bilincinde olmuştur. Yine Neo-liberal görüşe sahip Mises, bürokrasinin devreye girmesi gereken noktaları da bürokrasiye karşı çıktığı noktaları da açıkça ifade etmiştir. Belirli hizmetlerde bürokrasiyi zorunlu görse de, bürokrasinin ekonomik hayata tamamen nüfuz etmesi Mises'e göre yönetim faaliyetlerinde işleri rayından çıkaracaktır. Weber'in bürokrasiyi kamusal alan içerisinde yapılması gereken görevleri kurallara ve yasalara bağlı, gayri şahsi ve en ussal şekilde ifa edecek mekanizma olarak gördüğü "ideal bürokrasi" teorisi, uzun yıllar araştırmacılar, teorisyenler ve devletler tarafından kullanılmış ve geliştirilmiştir. Bu teori çeşitli eleştirilere de tabi tutulmuştur. Bu eleştirilere göre bürokrasiye haddinden fazla verilecek önem kırtasiyeciliğe, sosyal alana müdahaleye, oligarşiye ve kamu personelinin gereksiz şekilde artmasına yol açabilecektir. Weber'in bu bürokrasi modelinin, teknolojiye ve değişen şartlara uyum sağlamadığını düşünen modern bürokrasi teorisyenlerinin ise sosyal gerçekliğe uygun yeni bir bürokrasi modeli ortaya koymak için "yeni kamu yönetimi" sonrası yaşanan paradigma değişimini de göz önüne alarak çalışmalarına devam etmeleri beklenebilir.

Bu çalışma açısından özellikle değerlendirilmeye çalışılan sosyalist ve liberal bürokrasi kuramlarında bürokrasi olgusu incelenirken, Marksistler'in bürokrasiyi olumsuz ve ortadan kaldırılması gereken bir olgu olarak görmesi; fakat sosyalist ülkelerde bürokrasinin daha güçlü bir şekilde yapılanmış olması çarpıcı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Liberal görüşler de devlet ve bürokrasi hakkında klasik liberal görüşlere göre daha ılımlı bir tutum içerisine girmeye başlamışlar, devlet müdahalelerinin belirli alanlarda olması gerekliliğini ve bürokrasinin de belirli hizmetlerde çeşitli fonksiyonları yürütmesinin doğal olduğunu ifade etmişlerdir. Bürokrasinin farklı ideolojilerde farklı biçimlerde değerlendirilmeye tabi tutulmaya devam edeceği kesindir; burada önemli olan ise bürokratik yapıyı oluşturan ve bürokrasi içinde yer alan aktörlerin, bu değerlendirmelere, yapıcı eleştirilere ne ölçüde olumlu anlamda tepki vereceği ve kamu örgütü içinde ve dışında değişen şartlara ne kadar uyum sağlayabileceğidir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Ithenticate
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Veri Toplanması: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50).
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Ithenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Data Acquisition: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Writing up: 1. Author (%50), 2. Author (%50) Submission and Revision: 1. Author (%50), 2. Author (%50)

Kaynakça | References

- Akçakaya, M. (2016). Bürokrasi Kuramları ve Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Sorunlar, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 669-694.
- Aksan, G. & – Çelik, Ö. (2011). Gerilim ve Uzlaşma: Demokrasi Ekseninde Bürokrasi ve Siyaset İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 1-10.
- Aktan, C. (1995). Klasik Liberalizm, Neo-Liberalizm ve Libertarianizm, *Amme İdaresi Dergisi*, 28 (1), 3-32.
- Al, H. (2002). Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi, *Bilimadamı Yayınları*, Ankara.
- Aydın, R. (2017). 1980'li Yıllarda Türkiye'de Siyasal İktidar ve Bürokrasi İlişkisi, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydilek, E. (2019). Türk Siyasal Hayatında Bürokrasi-Siyaset İlişkisi, *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, 3, 58-72.
- Ataay, C. (2016). Hayek ve Friedman'ın Devlet Anlayışı, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), 129-151.
- Aykaç, B. (1997). Kamu Bürokrasisi ve Türk Kamu Personel Yönetiminde Bürokratik Eğilimler, *Yök Matbaası*, Ankara.
- Aytaç, Ö. (2005). Modern Bürokrasiler Ve Yabancılaşma Ethosu, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2), 319-348.
- Bennis, W.G. (1966). Organizational Developments and The Fate of Bureaucracy, *Industrial Management Rewiew (pre-1986)*, 7 (2), 41.
- Büyüköztürk, Ş. & Çakmak, E. & Akgün, Ö. & Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2022). Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, *Ankara: Pegem Akademi*.
- Çapar, S. & Yıldırım, Ş. (2012). Hobbes ve Locke'un Devlet Düşüncesine Katkıları, *Türk İdare Dergisi*, 474, 77-102.
- Çelik, N. (2015); Postbürokratik Kamu Yönetimi ve Demokrasi, *İGÜSBD*, 2(2), 135-152.
- Çevikbaş, R. (2014). Bürokrasi Kuramı ve Yönetimsel İşlevi, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 75-102.
- Çınar, N. (2021). İyi Bir Sistematik Derleme Nasıl Yazılmalı?, *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 310-314.
- Demirelli, L. & Aydın, R. (2018). Türkiye'deki Kamu Yönetimi Disiplininde Marksist Geleneğin Kurucusu: Kurthan Fişek, *Amme İdaresi Dergisi*, 51(4), 51-88.
- Dereli, T. (2008). Robert Michels, Demokrasi ve Oligarşinin Tunç Kanunu, *Çalışma ve Toplum*, (4), 11-38.
- Dursun, D. (1992). Bürokrasi Teorisi ve Yönetim, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 37-38, 133-149.
- Eryılmaz, B. (2013). Bürokrasi ve Siyaset, *Ankara: Alfa Yayıncılık*.

- Eryılmaz, B. (2011). *Kamu Yönetimi*, Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Giaque, D. (2003). *New Public Management And Organizational Regulation: The Liberal Bureaucracy*, *International Review of Administrative Sciences*, 567-592.
- Gökçe, O. & Şahin, A. (2004). 21.Yüzyılda Türk Bürokrasisinin Sorunları ve Çözüm Önerileri, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1-27.
- Güler, T. (2016). 2000'li Yıllar Türkiyesinde Siyaset Bürokrasi İlişkilerinin Kamu Yönetimi Reformları Üzerinden Okunması, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, (36/1), 347-382.
- Hayek, F.A. (1997). *Hukuk, Yasama ve Özgürlük, Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni*, Çev. Mehmet Öz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hegel, G.W.F (2006). *Tarih Felsefesi*, Çev:Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hobbes, T. (1993). *Leviathan*, Çev.:Semih Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Leblebici, D. & Kurban, A. (2011). Gelişen Liberal Ekonomilerde Bürokrasinin Maliyeti: Türkiye Örneği, *International Conference on Eurasian Economies*, 306-310.
- Marx, K. & Engels, F. (2004). *Siyasi Yazılar*. Çev: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayın.
- Merton, R.K. (2016). *Bürokratik Yapı ve Kişilik*. J.M. Shafritz & A.C. Hyde Ed., Çev. Ed. H. Akdoğan & S. Altıntop, *Kamu Yönetimi Klasikleri içinde*, Ankara: Global Politika ve Strateji.
- Mises, L.V. (2000). *Bürokrasi*, Çev: Feridun Ergin, Ankara: Liberte Yayınları.
- Mill, J. S. (2012). *Özgürlük Üzerine*, Çev.: Tuncay Türk, İstanbul: Oda Yayınları.
- Mouzelis, N. (2003). *Örgüt ve Bürokrasi*, Çev: Bahadır Akın, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Oğuz, M. (2018). Hegel'in Woodrow Wilson Üzerindeki Tesiri: Organik Devlet Düşüncesinin Amerika'ya Girişi, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(2), 75-94.
- Özer, M.A.- Akçakaya, M.-Yaylı, H.- Batmaz, N.Y. (2019). *Kamu Yönetimi Klasik (Yapı ve Süreçler)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Parkinson, C. N. (1996). *Parkinson Kanunu*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Peter, L, & Hull, R. (1969). *The Peter Principle*. New York: Buccaneer Books.
- Sager, F. & Rosser, C. (2009). Weber, Wilson and Hegel:Theories of Modern Bureaucracy, *Public Administration Review*, 1136-1147.
- Samier, E. (2013). *Bureaucratic Theory Myths, Theories, Models, Critiques*, *The Handbook of Educational Theories*, 901-907.
- Shaw, C. (1992). Hegel's Theory of Modern Bureaucracy, *The American Political Science Review*, 86 (2), 381-389.

Sarpyener, A. Bürokratik Görüşlerin Parsons ve Silverman Modellerinde İzlenmesi, https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/2057/makaleler/9/1/arastirmx_2057_9_pp_145-155.pdf, (Erişim Tarihi:05.05.2020).

Selznick, P. (2016). Ortak Yönetim (Kooptasyon) Mekanizması. J.M. Shafritz & A.C. Hyde Ed., Çev. Ed. H. Akdoğan & S. Altuntop, Kamu Yönetimi Klasikleri içinde, Ankara: Global Politika ve Strateji.

Yavuz, M. (2017). Osmanlı Türk Devleti'nde Bürokrasi Kurumunun Rolü: Heper ve Küçükömer Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz Denemesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 53, 194-208.

Warner, B. (2001). John Stuart Mill's Theory of Bureaucracy Within Representative Government: Balancing Competence and Participation, Public Administration Review, 61(4), 403-413.

Weber, M. (2005). Bürokrasi ve Otorite, Ankara: Adres Yayınları.

Yayla, A. (2012). Hayek'in Liberalizm Anlayışı, İstanbul: Kesit Yayınları.

Yayla, A. (2000). Liberal Bakışlar, Ankara: Liberte Yayınları.